

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Bakalářská práce

Československý zahraniční odboj na východní frontě

ve 2. světové válce

Tomáš Schneider

Plzeň 2016

Západočeská univerzita v Plzni

Fakulta filozofická

Katedra historických věd

Studijní program Historické vědy

Studijní obor České dějiny

Bakalářská práce

Československý zahraniční odboj na východní frontě

ve 2. světové válce

Tomáš Schneider

Vedoucí práce:

Prof. PhDr. Aleš Skřivan, CSc.

Katedra historických věd

Fakulta filozofická Západočeské univerzity v Plzni

Plzeň 2016

Děkuji vedoucímu mé Bakalářské práce Prof. PhDr. Aleši Skřivanovi, CSc. za odborné vedení, za pomoc a rady při zpracování.

Prohlašuji, že jsem práci zpracoval samostatně a použil jen uvedených pramenů a literatury.

Plzeň, duben 2016

.....

Obsah

1 Úvod	1
2 Okolnosti vzniku československého zahraničního odboje v SSSR	5
2.1 Československý legion v Polsku.....	5
2.2 Období internace v sovětských táborech	7
2.3 Zformování 1. československého samostatného polního praporu	10
3 Účast československých jednotek v bojích na území SSSR	14
3.1 Bitva o Sokolovo.....	14
3.2 Zformování 1. československé samostatné brigády.....	17
3.3 Osvobození Kyjeva	20
3.4 Žitomirsko-berdičevská operace	25
3.5 Korsuň-ševčenkovská operace	28
4 vojenské operace při osvobození Polska a Československa	32
4.1 Vznik 1. československého armádního sboru	32
4.2 Karpatsko-dukelská operace	34
4.3 Jaselsko-gorlická operace.....	42
4.4 1. československý armádní sbor v bojích na Slovensku	44
4.5 Ostravsko-opavská operace.....	45
4.6 Vstup 1. čs. armádního sboru na Moravu a Pražská operace.....	48
5 Závěr	52
6 Seznam pramenů a literatury	57
7 Resumé	60
8 Přílohy	62

1 Úvod

Důvodem výběru problematiky československého zahraničního odboje na východní frontě během Druhé světové války jako tématu Bakalářské práce byl především můj velký osobní zájem o celkovou historii největšího válečného konfliktu v dějinách lidstva. S ohledem na zaměření mého studijního oboru, jsem se rozhodl psát o účasti československých vojenských jednotek. Již v První světové válce představoval zahraniční odboj stěžejní roli pro vznik samostatného československého státu. Neméně důležitého významu z hlediska politického i vojenského nabyl československý zahraniční odboj i za druhé války. Mezi západním odbojovým hnutím ve Francii a později ve Velké Británii a východním hnutím nacházejícím se v Sovětském svazu, však byly značné rozdíly. Ačkoliv měla československá exilová vláda v čele s prezidentem Edvardem Benešem oficiálně plnou pravomoc v otázce řízení a rozhodování o československých vojenských jednotkách, nedokázala dostatečně kontrolovat jejich vývoj v SSSR. Na východní odboj měla s postupem času stále větší vliv československá komunistická emigrace v čele s Klementem Gottwaldem, která měla oporu sovětských vládních představitelů. Což do jisté míry dopomohlo k naplnění představ Sovětského svazu týkajících se politického uspořádání v poválečném Československu. Je však nutné dodat, že 1. československý armádní sbor představoval nejvýznamnější a nejpočetnější československou vojenskou jednotku ve Druhé světové válce. Byl postupně vybudován na základě menších jednotek (praporu a brigády), které se jako samostatné útvary zúčastnily bojů. Českoslovenští vojáci se v rámci Rudé armády zúčastnili důležitých vojenských operací a napomohli osvobození Ukrajiny, Polska a samozřejmě i Československa.

Při práci jsem se opíral o řadu titulů odborné literatury a vydaných pramenů. Mezi nejdůležitější patřila odborná monografie *1. československá samostatná tanková brigáda v SSSR. Tankisté československé zahraniční armády na východní frontě v letech 1943-1945* od Milana Kopeckého. Z názvu lze vyčíst, že se zaměřovala především na účast obrněných jednotek, ale ty ve většině případů kooperovaly s pěchotou. Kniha tedy poskytuje často detailní obraz o

vojenských akcí všech stěžejních československých vojenských jednotek od vytvoření tankového praporu v rámci čs. brigády až po závěrečné operace války. Autor se nezaměřuje na politické aspekty východního odboje, nebo jen velmi okrajově. Tím se vyhnul zkreslování problematiky, které je charakteristické především v publikacích vydaných před listopadem 1989, kde hrála velkou roli komunistická ideologie.

Od Karla Richtera, jenž je autorem mnoha publikací na témata čs. východního odboje, jsem použil celkem pět děl. Zejména v první kapitole práce zabývající se otázkou vzniku odboje byl nejvíce užitečný *Československý odboj na východě* zaměřující se na politické i vojenské aspekty. Těmi se zabývala i monografie, kterou Karel Richter napsal společně se svým kolegou Antonínem Benčíkem - *Kdo byl generál Pika. Portrét čs. vojáka a diplomata*. Při psaní poslední kapitoly o závěrečných vojenských operacích čs. armádního sboru jsem čerpal z dvoudílného svazku od samého autora *Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend*.

K obecnému přiblížení vojenských operací Rudé armády v době prvního nasazení čs. jednotek na frontu, mi pomohl titul zahraničního historika Davida M. Glantze *Od Donu k Dněpru. Sovětská ofenziva (prosinec 1942 - srpen 1943)*. Autor se sice zmíní v publikaci o Čechoslovácích jen okrajově, ale k pochopení jejich úlohy bylo nutné se zaměřit také na působení nadřazených sovětských vojenských jednotek. Naproti tomu sovětský historik Daniil Michaljovič Proektor se ve svém zpracování *Karpatsko-dukelské* operace věnuje pozornost nejen sovětských jednotkám, ale i čs. sboru. V monografii *Přes Dukelský průsmyk*, která vyšla v roce 1965 se však Proektor nevyhnul politickému zákulisí vojenské operace. V souvislosti se Slovenským národním povstáním se silně naváží do československé „buržoazní“ exilové vlády.

Ve své práci jsem také vycházel z vydaných pramenů. Nejvíce zastoupené v seznamu literatury jsou paměti jedné z hlavních postav východního odboje – Ludvíka Svobody. Tituly *Cestami života II* a *Deník z doby válečné: červen 1939 – leden 1943* se zabývaly obdobím formování československého východního odboje a jeho vojenských složek. Není v nich patrný vliv komunistické ideologie.

Rozdíl je vidět v dalších Svobodovo pamětech *Z Buzuluku do Prahy*, kde lze zaznamenat výraznou změnu psaného projevu. Když pomineme zaměření na vojenské záležitosti, podobně jako v případě Proektora se negativně staví k exilové vládě. Důležitým vydaným pramenem byly také pro psaní práce paměti sovětského vojevůdce Kirrila Semjonoviče Moskalenka *Na juhozápadnom smeru* 2. Generál Moskalenko se v knize zaměřuje na vojenské operace, kterých se zúčastnil jako velitel svazků Rudé armády od bitvy v Kurském oblouku až po osvobození Československa. Z hlediska zkoumání účasti československých jednotek mají jeho paměti velký význam, neboť byly po většinu času svého nasazení na frontě ve svazku 38. armády, které Moskalenko velel. Částečně zmiňuje úlohu československých vojáků a v rámci ideologie Sovětského svazu vyzdvihuje přátelství obou slovanských národů.

Posledním významnými zdroji Bakalářské práce se staly odborné články v časopisu *Historie a vojenství*. Jejich autoři se dlouhodobě zabývají vojenskou úlohou všech československých jednotek na východní frontě. Na základě archivního výzkumu poskytují řadu informací o bojovém nasazení i nové poznatky. Nejčastěji jsem čerpal z článků historika Zdeňka Vališe. Studie *Sokolovo, Účast Čechoslováků při osvobození Kyjeva v listopadu 1943, 1. čs. samostatná brigáda v bojích o Rudu a Bílou Cerkev, Boje pod Žažkovem a 1. československý armádní sbor v bojích na Dukle* se zaměřují v podstatě na nejznámější operace, kterých se českoslovenští vojáci zúčastnili. Odlišně postupoval ve svém výzkumu historik Aleš Binar. V článku *Auditar et altera pars. Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943* se zřejmě jako jeden z prvních zaměřil na výzkum válečných deníků jednotek německé armády, které přímo bojovaly proti československému polnímu praporu v bitvě u Sokolova. Zejména vyvrátil tvrzení o nasazení tanků ze strany nepřítele, které se objevuje nejen v řadě odborných publikací, ale také v archivních materiálech, z kterých autoři prací vycházejí. Autor v článku poukazuje na to, že podobné nové poznatky mohou být zjištěny na základě podrobnějšího výzkumu i u ostatních vojenských operací československých jednotek a vyzývá ostatní historiky v pokračování bádání.

Cílem Bakalářské práce je objasnit, jaké důležité faktory vedly ke vzniku československého zahraničního odboje na východní frontě. Jaká byla struktura vojenských složek a jak se postupně vyvíjely. Hlavní zaměření práce spočívá ve zkoumání úloh, které plnily československé pozemní jednotky v rámci operací Rudé armády.

2 Okolnosti vzniku československého zahraničního odboje v SSSR

2.1 Československý legion v Polsku

Dne 15. března 1939 obsadilo nacistické Německo zbytek Československa, kterému již na konci září 1938 byly na základě Mnichovské dohody odňaty pohraniční oblasti. S německou okupací se mnoho československých občanů nesmířilo a rozhodlo se emigrovat. Cílem se nejčastěji stalo sousední Polsko, kde hledali útočiště kromě politických a vojenských představitelů také obyčejní lidé, mezi nimi mnoho Židů.¹ Běžencům pomáhaly zahraniční organizace, jako byla např. britská *Trust Fund*, vycestovat do západních zemí.²

V Polsku se začalo formovat československé zahraniční odbojové hnutí. Nacházelo se zde kolem 4000 bývalých příslušníků československé armády, z toho 1000 letců. Dne 30. dubna 1939 byla vytvořena první vojenská jednotka pod velením nadporučíka Jiřího Krále.³ V květnu 1939 byly organizovány transporty vojáků do Francie, aby mohli vstoupit do Cizinecké legie a v případě války se účastnit bojů proti Německu. Problémy představovaly polské úřady, které se k utváření vojenských jednotek na polském území stavěly negativně a hrozily uzavřením československého konzulátu. Polská vláda měla odpor k československému prezidentovi Edvardu Benešovi, sídlícím s exilovou vládou v Londýně a také uznala samostatný Slovenský stát. Situace se změnila s příchodem generála Lva Prchala, který byl ochoten vést československý odboj nezávisle na Benešovi, čímž našel pochopení u polského generálního štábu. Rozštěpil tím však československý odboj na dva proudy. Generál Prchala řídil Ústřední výbor Čechů a Slováků ve Varšavě, zatímco krakovský konzulát a varšavské vyslanectví bylo podřízené prezidentovi Benešovi. 16. června 1939 do Polska dorazil podplukovník Ludvík Svoboda.⁴

Českoslovenští vojáci byli do konce srpna 1939 ubytováni v táboře v Malých Bronowicích u Krakova. *„Počátkem srpna měla jednotka 87*

---

¹ BROŽ, Miroslav, *Válečné dokumenty vypovídají. Čs. zahraniční armáda v SSSR v dokumentech, exponátech a ve fotografii*, Praha 2007, s. 4.

² RICHTER, Karel, *Československý odboj na východě*, Praha 1992, s. 7.

³ HRABICA, Zdeněk, *Pět válek Ludvíka Svobody*, Praha 2013, s. 65–66.

⁴ RICHTER, *Československý odboj*, s. 8–12.

*důstojníků, 8 rotmistřů a 281 poddůstojníků a vojáků a jejich počet každodenně vzrůstal.*⁵ Kolem 2000 vojáků odcestovalo transporty do Francie, která měla především zájem o letce. 30. srpna 1939 došlo k přesunu jednotky do výcvikového tábora v Leszné u Baranovicz.⁶ Zde se zařadila pod pravomoc IX. sboru polské armády. Poté co do Polska vpadl německý *Wehrmacht*, se postoj polské vlády změnil. 3. září vydal prezident I. Mościcki dekret o zřízení České a slovenské legie, jejímž velitelem se stal generál Lev Prchala.⁷ Jednotka však ještě nebyla plně vyzbrojena a připravena k boji. Její výzbroj zahrnovala v této době pouze 4 těžké kulometry, 9 lehkých kulometů a 10 telefonických přístrojů.⁸

Situace se pro polskou armádu nevyvíjela vůbec příznivě a 11. září dostali Čechoslováci rozkaz k přesunu na východ, nejdříve do Zdolbunova na Volyň, poté do Lvova. Němci však už pronikli do západní části Lvova a cesta do něj byla znemožněna. Českoslovenští odbojáři byli ubytováni v Hluboczku Wielkém. V Tarnopolu, vzdáleném 8 km od tábora, došlo k prvnímu bojovému nasazení čs. vojáků. Protiletckému kulometnému oddílu poručíka Styka se zde podařilo při německém náletu sestřelit nepřátelské letadlo za cenu ztráty jednoho muže. S rychlým postupem německé armády stále více hrozilo, že čs. vojáci padnou do zajetí. Nezbyvalo nic jiného než ustoupit k rumunským, nebo sovětským hranicím. Velitel jednotky generál Prchala odjel do Zaleszczyk za čs. vyslancem Jurajem Slávikem, aby zajistil přesun do Rumunska. Tato možnost byla záhy vyloučena kvůli přibližující se frontě. Když vstoupila Rudá armáda 17. září 1939 do Polska, rozhodl se podplukovník Ludvík Svoboda, jemuž se nedostalo od svého nadřízeného generála Prchaly žádných instrukcí, že se vydá s jednotkou naproti Sovětům. K setkání došlo 18. září u osady Sosnowice. Mezi československými a sovětskými vojáky došlo omylem i k přestřelce. Zadržení čs. vojáci byli přesunuti do města Husiatyn.⁹ Generál Prchala odcestoval se svým štábem do Rumunska a velitelem československého odboje se stal pplk.

---

⁵ HRABICA, s. 67.

⁶ BURŠÍK, Josef, *Nelituj oběti*, Praha 1992, s. 20.

⁷ RICHTER, *Československý odboj*, s. 13.

⁸ SVOBODA, Ludvík, *Deník z doby válečné: červen 1939 - leden 1943*, Praha 2008, s. 52.

⁹ SVOBODA, *Deník z doby válečné*, s. 52–57.

Svoboda. Od jednotky se také oddělila skupina štábního kapitána Divokého, čítající 189 mužů, které se také podařilo překročit rumunské hranice.¹⁰

Brzká porážka Polska neumožnila Československému legionu výrazněji se zúčastnit vojenských operací. Následný ústup a převzetí kontroly nad čs. vojáky Rudou armádou způsobily značné trhliny v plánech na zřízení východního odbojového hnutí. V SSSR nastalo pro čs. vojáky dlouhodobé čekání v internačních táborech, zatímco se exilová vláda v Londýně snažila organizovat jejich přesun do Francie, případně Anglie.

2.2 Období internace v sovětských táborech

Kolem 700 československých vojáků bylo přesunuto do internačního tábora NKVD¹¹ v Kamenci Podolském. Bylo jasné, že Sovětský svaz do války s Německem v brzké budoucnosti nevstoupí, neboť mezi oběma státy byl v srpnu 1939 uzavřen pakt o neútočení. Znamenalo to také vyloučení vzniku jakéhokoliv protiněmeckého odboje na území SSSR. Československý vyslanec v Moskvě Zdeněk Fierlinger kontaktoval NKVD ve snaze zajistit odcestování vojáků na západ.¹²

Internovaným Čechoslovákům v táboře bylo sovětským náčelníkem NKVD řečeno, že jsou považováni za přátele Sovětského svazu. Mohl být zachován charakter vojenské jednotky, vlastní řád a prováděn výcvik. Naproti tomu byli vojáci vázáni řadou omezujících nařízení. Mohli se pohybovat jen v prostoru tábora a vycházky byly udělovány jen v mimořádných případech. Přítomnost čs. vojenské jednotky na území SSSR měl být přísně utajen.¹³ Brzy se začala v táboře projevovat celková nespokojenost s podmínkami, které v něm panovaly. Čechoslováci pohlíželi nedůvěřivě na Sověty, kteří se „přátelili“ s nenáviděnými Němci. Chtěli se co nejdříve vymanit z téměř zajateckého područí a vycestovat do Francie.¹⁴ Pplk. Ludvík Svoboda se musel také vypořádat se spory, které vznikaly v jednotce. Od mužstva se separovala skupina

---

¹⁰ RICHTER, *Československý odboj*, s. 15.

¹¹ Narodnyj komissariat vnutrennich děl - Lidový komisariát vnitřních záležitostí

¹² HRABICA, s. 71.

¹³ SVOBODA, Ludvík, *Cestami života II*, Praha 1992, s. 24.

¹⁴ BURŠÍK, s. 25.

komunistů, nazývajících se *Hvězdáři*. Svou nekázní nadřízením se snažili vynutit setrvání v SSSR. Rozšířený byl i antisemitismus, zejména kvůli dorozumívání československých židů mezi sebou v němčině.¹⁵

7. října 1939 přijela do Kamence Podolského komise z Moskvy. Svobodovi slíbil vedoucí delegace generál N. Orlov postupné odesílání čs. vojáků do Francie. Byly prováděny nepříjemné výslechy vojáků, kteří se museli zavázat, že nikdy nebudou po vycestování na západ bojovat proti Sovětskému svazu. O 10 dní později se rozhodlo o přesunu čs. jednotky do vesnice Olchovce, kde nadále NKVD vyslýchala internované vojáky, načež transporty ze SSSR byly neustále odkládány. Východní skupina se rozrůstala o nové členy z řad čs. letců sloužících v polské armádě.¹⁶ Počátkem listopadu došlo k dalšímu přesunu jednotky do tábora v Jarmolincích. Zde panovaly nejhorší ubytovací podmínky z celého období internace. Vycestování na západ vázlo na rumunské vládě, která odmítala povolit průchod svým územím. „*Za jistý mezník ve vývoji Východní skupiny lze považovat úřední jednání, které absolvoval pplk. Ludvík Svoboda v Moskvě, kam byl orgány NKVD pozván koncem prosince 1939.*“¹⁷ Bylo rozhodnuto o vysílání menších skupin do Istanbulu, kde měl na starost organizaci transportů plk. Heliodor Píka. Generál Orlov Svobodovi při jednání naznačil, že SSSR předpokládá válečný konflikt s Německem a projevil zájem o vytvoření výzvědné zpravodajské služby na území Protektorátu a Slovenska.¹⁸

Po půl roce v Jarmolincích přišel 23. března 1940 rozkaz k přemístění čs. vojáku do tábora v Orankách, kde byli ubytováni v objektu bývalého pravoslavného kláštera. Velitelem zde byl kpt. Kuzněcov. „*Východní skupina měla nyní 112 důstojníků, 19 rotmistrů a 510 mužů.*“¹⁹ K jednotce se připojila i tzv. *Kvasilovská* skupina, která se v Polsku oddělila od legionu a usídlila se v českých osadách na Volyni s centrem v Českém Kvasilově. Byla tvořena převážně vojáky, ale i dalším uprchlíky, včetně žen a dětí. První transport do

---

¹⁵ SVOBODA, *Cestami života II*, s. 27–31.

¹⁶ SVOBODA, *Deník z doby válečné*, s. 60–63.

¹⁷ RICHTER, *Československý odboj*, s. 19.

¹⁸ HRABICA, s. 79–81.

¹⁹ RICHTER, *Československý odboj*, s. 20.

Francie byl vyslán 8. dubna.²⁰ V této době se velitel Ludvík Svoboda rozhodl o reorganizaci jednotky. Byla vytvořena rota nováčků a jednotka zahrnovala „ 1. rotu (pod vedením kpt. Viktora Zedky), 2. rotu (kpt. Otakar Benda), dělostřeleckou baterii (por. Kafka), letku (npor. Vladimír Fišer), technickou rotu (por. Richard Fluss)“.²¹ Byla založena škola pro důstojníky. Vojenský výcvik nebyl Čechoslovákům povolen, avšak každý den se vyučovala teorie a prováděl se pořadový výcvik. Čs. vojáci také vykonávali práce jako sázení plodin a úpravy cest v okolí tábora.²²

V době, kdy na západní frontě byla napadená Francie téměř poražena, dostala československá východní skupina další rozkaz k přesunu. 18. června 1940 odcestovali českoslovenští vojáci přes Bogoljubovo do tábora v Suzdalu, kterému velel sovětský kpt. Korotkov. Po pádu francouzského spojence se zkomplikovala situace ohledně vysílání transportů. Svoboda odcestoval 8. července do Istanbulu společně se skupinou čítající 75 lidí. Početní stav jednotky na sovětském území se snížil na „44 důstojníků, 11 rotmistřů, 185 poddůstojníků a 357 vojínů“.²³ V turecké metropoli se v následujících měsících rozhodovalo o dalším osudu jednotky v SSSR. Zároveň NKVD chtěla prostřednictvím Svobody navázat styky s československou zahraniční vládou a zahájit zpravodajskou spolupráci. Cílem dalších transportů měl být Střední východ vyjma letců, kteří měli odjet do Anglie. Na Balkáně však hrozila německá intervence a Svoboda měl obavy o osud přesunujících se Čechoslováků. Dával přednost zastavení transportů a viděl smysluplné využití vojáků v Sovětském svazu. Zde měli vykonávat zpravodajskou, výzvědnou a diverzní činnost. Ze zájmu Sovětů o spolupráci s československou vládou se dalo vyčíst, že předpokládají válku proti Německu. Vznik organizované vojenské jednotky Čechoslováků nabýval reálnějších rysů. Edvard Beneš se rozhodl vyslat vojenského vyslance pro Balkán plk. Heliodora Píku do Moskvy, aby mohla proběhnout jednání o spolupráci.²⁴

---

²⁰ HRABICA, s. 85.

²¹ SVOBODA, *Cestami života II*, s. 81.

²² SVOBODA, *Deník z doby válečné*, s. 112.

²³ RICHTER, *Československý odboj*, s. 22.

²⁴ SVOBODA, *Cestami života II*, s. 117–126.

2.3 Zformování 1. československého samostatného polního praporu

15. prosince 1940 se Ludvík Svoboda sešel v Moskvě s úředníkem NKVD Vladimírem A. Kremeněvem a s generály Petrovem a Pavlovem. Předmětem schůze bylo zřízení československé zpravodajské skupiny, která by spolupracovala s odbojem v Protektorátu a informovala by SSSR o německých přípravách útoku. Jednalo se také o umožnění průchodu československým uprchlíkům přes sovětské hranice a o budoucí organizaci československé armády. K následujícímu jednání s Kremeněvem byli přizváni i důstojníci kpt. Jakub Koutný s por. Jarošem, Grossmanem a dr. Líbalem.²⁵

Ludvík Svoboda se vydal znovu do Istanbulu 11. ledna 1941. Zde měl schůzi s plk. Píkou a plk. Kumpoštem, kteří souhlasili s vytvořením československé vojenské jednotky v SSSR v případě vypuknutí války s Německem. Generál Sergěj Ingr, ministr národní obrany Československa sídlící v Londýně, dovolil Svobodovi ponechat pro formování vojenské jednotky 90 důstojníků a lékařský kádr. 26. dubna přijel plk. Píka s ing. Klučkou do Moskvy, aby pomohli s organizováním jednotky. Píka stanul v čele československé vojenské tajné mise a zastupoval londýnskou exilovou vládu.²⁶

Když 22. června 1941 vpadla vojska Německa a jeho spojenců do SSSR, nastal zásadní zvrat dosud nepříznivé situace pro vznik československého východního odboje. Nic nebránilo v cestě zahájit jednání o vzniku čs. vojenského útvaru. Představitelé NKVD však chtěli využít čs. východní skupinu jako parašutisty, kteří by prováděli diverzní činnost v hlubokém týlu nepřítel. Svoboda s Píkou si představovali vojenskou jednotku spadající pod čs. zahraniční armádu. „Píka viděl navíc důležitost vlastního vojska jako symbolu trvání republiky, která je ve válečném stavu s Německem po boku spojenců.“²⁷ Počátkem července se sešel v Londýně Beneš se sovětským vyslancem Ivanem Majským. Vyslanec oznámil, že cílem jeho vlády bude obnovení Československa

---

²⁵ HRABICA, s. 93–94.

²⁶ SVOBODA, *Deník z doby válečné*, s. 164–180.

²⁷ BENČÍK, Antonín, RICHTER, Karel, *Kdo byl generál Píka. Portrét čs. vojáka a diplomata*, Brno 1997, s. 114.

a potvrdil povolení k výstavbě čs. vojenské jednotky. Úmluva o vojenské spolupráci mezi SSSR a Československem byla podepsána 18. července 1941.²⁸

Českoslovenští vojáci zůstali nadále v Suzdalu, kde měla začít příprava na vytvoření vojenské jednotky. Skupině velel v době Svobodovy nepřítomnosti nadporučík Ladislav Bedřich. V srpnu vycvičil pplk. Hieke-Stoj výsadkovou skupinu o 12 dobrovolnících s krycím názvem S-1. Výsadky proběhly 1. a 10. září a jejich cílem bylo vytvoření zpravodajské a odbojové sítě v Protektorátu. První operace čs. vojáků pod taktovkou SSSR však skončila neúspěchem. Gestapo ji odhalilo a zlikvidovalo. Dne 27. září byla v Moskvě podepsána Píkou a sovětskými zástupci Vojenská úmluva. V jejích hlavních bodech se uvádělo, že vzniklé čs. vojenské jednotky budou součástí ozbrojených sil Československa, ale v rámci vojenských operací budou podléhat sovětskému vrchnímu velení. Formování těchto jednotek velice zkomplikovala špatná situace Rudé armády na frontě. V říjnu 1941 byla bezprostředně ohrožena Moskva a čs. vojenská mise v čele s Píkou se musela přesunout do Kujbyševa.²⁹

Důležitý faktor představovalo získávání lidí pro československý východní odboj. Problémem byl malý počet čs. emigrantů a zajatců Slovenské armády, z nichž se mohla jednotka zorganizovat. Jejich počet se odhadoval na 5000 lidí. V sovětských gulazích se však nacházelo mezi 20 000-50 000 čs. státních příslušníků a lidí čs. národnosti, kteří byli internováni většinou za nelegální překročení hranic. Jednalo se o Rusíny z Podkarpatské Rusi a Volyňské Čechy utíkájící před maďarskou a německou okupací. O jejich propuštění se poprvé zasadili na schůzi v Kujbyševu 22. listopadu 1941 Píka se Svobodou u sovětského zmocněnce pro formování československých vojenských jednotek Alexeje P. Panfilova. Definitivně o tom rozhodl Státní výbor SSSR až 3. ledna 1942. Pro čs. východní odboj to bylo důležité vzhledem k počtu vojáků vzešlých z řad vězněných lidí v pracovních táborech. „*Nebýt Podkarpatorusů, nikdy by se nevytvořila Československá vojenská jednotka v SSSR.*“³⁰

---

²⁸ RICHTER, *Československý odboj*, s. 26.

²⁹ BENČÍK, RICHTER, s. 139–148.

³⁰ VALIŠ, Zdeněk, *Ze sovětských gulagů do Československé armády*, in: *Historie a vojenství: časopis vojenského historického ústavu* 57, 2008, 1, s. 46–51.

Při jednání v Kujbyševu 8. prosince 1941 oznámil generál Panfilov čs. představitelům vojenské mise, že formování vojenské jednotky proběhne v uralském městě Buzuluk. Čechoslováci zde byli ubytováni po polských vojácích, kteří byli staženi ze SSSR kvůli vzájemným neshodám mezi velením polské armády a Stalinem. 10. ledna 1942 bylo povoleno Československu vytvořit motorizovanou brigádu o síle 2350 vojáků, jejíž základem měl být motorizovaný prapor o 1150 vojácích a náhradní rota se 150 muži.³¹ Sovětský rozhlas odvysílal mobilizační pokyny pro Čechoslováky nacházející se na sovětském území. Nábor do nové jednotky však vázl na pomalém propouštění čs. občanů z pracovních táborů. Mnohé z nich sovětské úřady zaměňovaly za maďarské občany. Byla vytvořena přijímací a odvodní komise, která musela důkladně prozkoumávat brance. Mnozí z nich neuměli česky nebo slovensky a chyběly jim dokumenty. 12. února byl zformovat 1. pěší prapor čítající kolem 200 vojáků.³²

Príslušníci čs. odboje byli oblečeni do anglického stejnokroje. Jejich výcvik začal v březnu 1942. „*Po cvičení v družstvech se začínalo cvičit v četě. Dlouhé lyžařské pochody byly na denním pořádku. K normálnímu výcviku přibývala navíc nesmírně náročná a vysilující noční příprava.*“³³ Vojáci zatím cvičili jen s maketami zbraní. Prapor v této době tvořily 3 pěší roty, kulometná rota, zákopnická rota, motocyklová rota a spojovací četa. V Buzuluku se konaly středoškolské kurzy, jejichž absolvování bylo nutné pro přijetí na důstojnickou školu. 30. června přijel do Buzuluku na inspekci ministr národní obrany Sergej Ingr. Po projevu před vojáky odcestoval se Svobodou do Moskvy na vojenskou poradu s generálem Panfilovem. Byly projednány otázky týkající se výzbroje a personálního doplňování jednotky. V červenci byla zahájena reorganizace. Prapor se nyní skládal z 3 pěších rot, součástí byly také rota protitanková, kulometná, minometná a čety – spojovací, zásobovací, zákopnická, zdravotnická, oddíl polních četníků a četa rozvědčků-samopalníků. Jednotka dostala také oficiální název – 1. československý samostatný polní prapor v SSSR. Jeho síla

---

³¹ SVOBODA, *Cestami života II*, s. 282.

³² BENČÍK, RICHTER, s. 159–164.

³³ HRABICA, s. 114.

představovala celkem 968 lidí, z toho bylo 876 vojáků a poddůstojníků, 2 rotmistři, 47 důstojníků a dokonce 43 žen. Velitelem nově vzniklé vojenské jednotky se stal pplk. Ludvík Svoboda. Následně povolilo sovětské velení organizování 2. praporu, jehož velitelem se měl stát kpt. Bedřich.³⁴

Koncem léta roku 1942, kdy se očekával mohutný německý útok s cílem dobýt Stalingrad, završil československý prapor svůj výcvik a byl plně zformován. Vojáci si již přáli co nejdříve zúčastnit boje. Velitel Ludvík Svoboda se rozhodl nemarnit čas a obrátil se s prosbou o nasazení praporu na frontu přímo na Stalina. Dopisem, odeslaným 28. srpna, se však dopustil porušení služebního postupu a překročil svou pravomoc. Byl důrazně pokárán ministrem Ingrem. V říjnu dostali Čechoslováci zbraně, konkrétně „*nové automatické pušky vzor 1942, poslední modely, samopaly, protitankové pušky Degťareva a poloautomatické pušky Simonova, známé těžké kulometry a pistole. Ale prapor obdržel i dva protitankové kanóny ráže 45 mm*“.³⁵ 23. listopadu Stalin rozhodl o termínu přesunu čs. praporu na frontu, který byl stanoven na 10. prosince. Nadále probíhalo uvolňování Podkarpatorusů z pracovních táborů pro vstup do čs. odboje, což vedlo 30. listopadu k rozhodnutí o formování záložního pluku. Počátkem následujícího měsíce proběhlo závěrečné taktické cvičení praporu za účasti sovětského generálmajora Georgij S. Žukova³⁶ a byl uznán bojeschopným. Očekávaný rozkaz k odjezdu však nepřišel a vojáci museli čekat do následujícího roku.³⁷

27. ledna 1943 obdržel 1. československý samostatný prapor v SSSR bojovou zástavu. Za další tři dny přišel rozkaz o přesunu na frontu. Prapor odjížděl s 26 důstojníky, 10 rotmistry, 237 poddůstojníky, 663 vojáky a 38 ženami.³⁸ Doba internace v sovětských táborech skončila a po téměř čtyřech letech od obsazení Československa se nyní naskytla možnost pro československé vojáky přispět k boji za její osvobození.

---

³⁴ SVOBODA, *Cestami života II*, s. 306–330.

³⁵ HRABICA, s. 119.

³⁶ Nejednalo se o slavnějšího jmenovce maršála G. K. Žukova.

³⁷ SVOBODA, *Deník z doby válečné*, s. 269–274.

³⁸ RICHTER, *Československý odboj*, s. 37.

3 Účast československý jednotek v bojích na území SSSR

3.1 Bitva o Sokolovo

V době, kdy 1. československý samostatný polní prapor směřoval na frontu, chystala se ofenziva Voroněžského frontu generálplukovníka G. I. Golikova, jehož byl čs. vojenský útvar součástí.³⁹ 1. února 1943 byla zahájena operace *Hvězda* s primárním cílem dobýt Charkov. Na město postupovaly tři sovětské armády – 40., 69. a 3. tanková a 16. února se jim Charkov podařilo obsadit. Poté však Golikov nařídil pokračovat dále v ofenzivě směrem na Lebedino a Poltavu. Přetížené sovětské jednotky nemohly účinně krýt severní křídlo Jihozápadního frontu. 19. února podnikl polní maršál Erich von Manstein, velitel německé Skupiny armád Jih, protiútok a jeho svazkům se podařilo obklíčit 6. armádu a 1. gardová armáda ustupovala k Severnímu Donci. Vysvobodit útvary Jihozápadního frontu se vydala 3. armáda, která se měla přesunout do oblasti Kegičovky a odtud zaútočit na tankové sbory SS.⁴⁰

Československý polní prapor dorazil vlakem 17. února do Ostogorska, kde před generálplukovníkem Golikovem předvedl cvičný útok. O tři dny později vystoupil ve stanici Valujky a vojáci se vydali na pochod dlouhý 350 km do Charkova. Zde od 1. března setrvali v záloze Voroněžského frontu a za dva dny byla jednotka vyslána na frontu. Prapor byl zařazen do 25. gardové divize spadající pod 3. gardovou armádu generálporučíka P. S. Rybalka.⁴¹ Mezi 1. a 5. březnem přišla Rybalkova armáda o značnou část svých svazků, které uvízly v obklíčení proti 4. tankové armádě v oblasti Kegičovky jižně od Charkova a tankové sbory SS společně s XLVIII. tankovým sborem ohrožovaly obrannou linii Voroněžského frontu, vybudovanou před Charkovem.⁴² Obrana 25. gardové divize se rozprostírala v oblasti od Taranovky až ke Zmijevu.⁴³

---

³⁹ HAJDUR, Vasil, *Z gulagu přes Buzuluk do Prahy*, Praha 2011, s. 91.

⁴⁰ GLANTZ M., David, *Od Donu k Dněpru. Sovětská ofenziva (prosinec 1942 – srpen 1943)*, Brno 2003, s. 157–189.

⁴¹ BURŠÍK, s. 41–42.

⁴² GLANTZ M., David, *Soviet military strategy during the second period of war (November 1942-December 1943): A Reappraisal*, in: *The Journal of Military History* 60, 1996, 1, s. 133.

⁴³ VALIŠ, Zdeněk, *Sokolovo*, in: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 62, 2013, 1, s. 48.

1. československý samostatný polní prapor od 3. března 1943 zaujímal defenzivní postavení severně od Zmijeva na východním břehu řeky Mža. Linie se táhla od Timčemkova přes Mirgorod, Sokolovo po Arťuchovku. 2. pěší rota npor. Kudliče kryla levé křídlo v oblasti Arťuchovky. 3. pěší rota npor. Janka zaujala postavení na pravém křídle u Mirgorodu, kde sídlil štáb praporu. Npor. Jaroš se svou 1. pěší rotou zaujal předsunuté postavení před řekou v obci Sokolovo. Rota byla zesílena „jednou četou těžkých kulometů, četou minometů, dvěma družstvy zákopníků, třemi družstvy protitankových kanonů a jednou pěší četou“.⁴⁴ Úkolem čs. praporu bylo udržet obrannou linii a zabránit nepříteli v postupu na Charkov.

6. března 1943 zahájila německá 4. tanková armáda mohutný útok s cílem opět se zmocnit Charkova. Propukl boj mezi 6. tankovou divizí XLVIII. tankového sboru a sovětskou 25. gardovou divizí o Taranovku, nacházející se jižně od Sokolova.⁴⁵ Následujícího dne části 6. tankové divize zahájily postup k řece Mža s cílem uzavřít její mosty východně od Sokolova, což znamenalo proniknout přímo do vesnice.⁴⁶ Čs. vojáci zde v období pěti dnů vybudovali silnou obranu. Prapor byl nyní zařazen do 62. gardového sboru, který zaujal obranná postavení v oblasti Merefy. Měl k dispozici „3 děla 76 mm, 4 protitankové kanóny 45 mm, 8 protitankových pušek, položeno 70 min. Dále bylo v Sokolovu: 6 těžkých kulometů, 24 lehkých kulometů, 3 minomety 82 mm, 3 minomety 50 mm“.⁴⁷ Zesílenou 1. rotu podporoval sovětský 1. dělostřelecký oddíl a 1. gardový oddíl raketometů.

7. března proběhla první konfrontace s německými jednotkami, kdy čs. prapor překvapil tankový pluk 11 a 2. prapor pluku tankových granátníků 114 náležící 6. tankové divizi. Němci, zasaženi vzdálenou palbou ze Sokolova, upustili od záměru dobýt vesnici. Ustoupili na jih do Kononěnkova a soustředili zde síly na nový útok. Byl zmařen jejich plán na uzavření přechodů přes řeku a

---

⁴⁴ RICHTER, Karel, *Kapitán Jaroš. Rozkaz byl neustoupit. Úplná pravda o životě a smrti nadporučíka Otakara Jaroše*, Praha 2013, s. 284–285.

⁴⁵ GLANTZ, *Od Donu k Dněpru*, s. 194.

⁴⁶ BINAR, Aleš, *Audiatu et altera pars. Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943*, in: *Historie a Vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63, 2014, s. 31–32.

⁴⁷ VALIŠ, *Sokolovo*, s. 48.

následný útok na Taranovku. Přímý boj o Sokolovo se uskutečnil 8. března. Českoslovenští vojáci se střetli s 1. praporem pluku tankových granátníků 4 a motocyklovým oddílem 6.⁴⁸ Němci podnikli během dne dva útoky. První úder v 13:30 hod. byl silnou obranou Čechoslováků odražen, při následujícím v 16:00 hod. se podařilo německým jednotkám proniknout do Sokolova z jihovýchodu. Probíhaly těžké boje o každý dům. Ludvík Svoboda vyslal na pomoc 1. četou z 3. roty. Obránci byli postupně zatlačováni a později obklíčeni. Kolem páté hodiny zaujala 1. pěší rota kruhovou obranu kolem kostela uprostřed vsi. I přes houževnatý odpor se nepodařilo předsunutou obranu před řekou Mža udržet a v noci se zbylí čs. vojáci ze Sokolova stáhli.⁴⁹

*„Československý prapor vykázal ztráty 86 mrtvých a 56 zraněných. Ztratil i všechny protitankové kanony, 7 protitankových pušek, 5 těžkých a 16 lehkých kulometů a pět minometů.“*⁵⁰ Mezi padlými byl i velitel obrany npor. Otakar Jaroš. Sílu a ztráty protivníka nelze jednoznačně určit. Obecně se uvádí, že na Sokolovo zaútočilo celkově kolem 60 tanků.⁵¹ S největší pravděpodobností si je však v důsledku neznalosti německé vojenské techniky čs. vojáci spletli se samohybnými děly, nebo obrněnými transportéry. Těmi na rozdíl od tanků jednotky útočící na Sokolovo disponovaly. Nadhodnocené pravděpodobně byly i lidské ztráty nepřítele, které se uváděly kolem 400 padlých nebo raněných. Přesto lze kladně ohodnotit zarputilý způsob, jakým 1. pěší rota hájila svou pozici předsunuté obrany. Němcům se podařilo obsadit Sokolovo, ale jejich postup přes řeku Mža byl pozastaven.⁵²

9. března se 2. a 3. pěší rota čs. polního praporu zúčastnily po boku roty ze 182. gardového pluku protiútoků na Sokolovo. Po dělostřelecké a minometné přípravě se čs. vojákům podařilo proniknout na okraj Sokolova, ale byli odraženi. Při boji přišel prapor o dalších *„23 padlých, 49 zraněných, 4 protitankové pušky, 2 těžké kulometry, 6 lehkých kulometů.“*⁵³ V následujících dnech probíhalo

---

⁴⁸ BINAR, s. 31–32.

⁴⁹ VALIŠ, *Sokolovo*, s. 49.

⁵⁰ RICHTER, *Československý odboj*, s. 43.

⁵¹ HAJDUR, s. 93.

⁵² BINAR, s. 33–36.

⁵³ VALIŠ, *Sokolovo*, s. 50.

odstřelování čs. pozic německým dělostřelectvem a minomety v Art'uchovce a přestřelky mezi průzkumnými jednotkami obou stran.⁵⁴ Situace pro 1. československý polní prapor se mohla zásadně zkomplikovat. Německá 6. tanková divize z rozkazu XLVIII. tankového sboru zlikvidovala odpor v oblasti Zmijeva a měla pokračovat v útoku severním směrem k řece Uda. Kdyby se útok uskutečnil, dostal by se 1. československý prapor do obklíčení. Z důvodu přeskupení 6. tankové divize s 106. pěší divizi *Wehrmachtu* se tak nestalo.⁵⁵

13. března dostal plk. Svoboda rozkaz, aby se svým praporem zahájil ústup. Čechoslováci ustupovali zpět směrem na Charkov k řece Severní Doněc. Následující den však Charkov ovládly německé divize SS Das Reich a Leibstandarte Adolf Hitler a poté obrněné svazky SS rozvíjely útok na Čugujev.⁵⁶ Narušily tím původní plán ústupu čs. praporu. V důsledku možného střetnutí s nepřátelskými jednotkami musel velitel Svoboda se svými vojáky změnit směr pochodu v oblasti Lizogubovky a Těrnovoje a pokračovat na Skripaj. 21. března dorazil 1. československý prapor do Zacharowky. Byl přeřazen do zálohy 15. gardové divize 64. armády a proběhla jeho reorganizace a doplňování stavů. Od konce března do počátku května 1943 strávil čs. prapor ve vesnici Veseloje. Za celou dobu prvního vojenského nasazení přišel 1. československý samostatný polní prapor o „7 důstojníků, 6 rotmistrů, 59 poddůstojníků a 147 vojínů“.⁵⁷ Zatímco čs. vojáci odpočívali po bojích v týlu Rudé armády, probíhala jednání mezi představiteli československé vojenské mise a sovětskými zástupci o vzniku a charakteru vyšší československé vojenské jednotky.

3.2 Zformování 1. československé samostatné brigády

O zřízení československé brigády na území Sovětského svazu se uvažovalo již v létě 1941. V lednu následujícího roku byla sovětskými představiteli povolena výstavba motorizované brigády, ale z důvodu malého počtu branců nemohla být zformována. V důsledku propouštění čs. občanů z pracovních táborů však byl 1.

---

⁵⁴ VALIŠ, *Sokolovo*, s. 30.

⁵⁵ BINAR, s. 35.

⁵⁶ GLANTZ, *Od Donu k Dněpru*, s. 201.

⁵⁷ VALIŠ, *Sokolovo*, s. 50–51.

února 1943 zřízen v Buzuluku 1. československý záložní pluk, jenž se měl stát společně s pěším praporem základem pro vytvoření 1. československé samostatné brigády. Početní stav pluku činil přibližně 1600 lidí a byl tvořen převážně z podkarpatských Rusínů. Koncem března přiletěl z Londýna plk. Jan Kratochvíl a ujal se velení pluku.⁵⁸

Zřízení brigády brzdilo komplikované jednání představitelů obou stran ohledně charakteru nově vznikající vojenské jednotky a jejího velení. 29. dubna 1943 zasedala československo-sovětská komise. Jednání se zúčastnili sovětský zplnomocněnec generálmajor G. S. Žukov, jeho pobočník kpt. Alexandrov a čs. zástupci plk. Píka a plk. Svoboda. Byly navrženy dvě koncepce organizace vojenské jednotky. Návrh sestavený plk. Kratochvílem zahrnoval kolem 2800 vojáků, kteří měli být rozděleni „na velitelství, štáb a zejména do bojových jednotek – dvou pěších praporů, dvou dělostřeleckých oddílů, motorizovaného předzvědného oddílu, spojovací a ženijní roty a oddělení týlového zabezpečení (oddělení bojového a materiálního týlu)“.⁵⁹ Plk. Svoboda navrhoval vytvořit útvar, který by zahrnoval i tankový prapor.

Mezi 9. a 10. květnem byly obě dosavadní čs. vojenské jednotky, pěší prapor a záložní pluk (dohromady přibližně 2000 lidí), přesunuty do města Novochoopersk. Sověti splnili přání plk. Svobody, aby došlo k formování brigády v místě nacházejícím se blíže frontě, což usnadnilo pozdější přesun vojáků na frontu.⁶⁰ V otázce velení nad brigádou nezastávali představitelé čs. vojenské mise společně s exilovou vládou a sovětská strana stejné stanovisko. Sověti měli důvěru v plk. Svobodovi, který se osvědčil na frontě a s plk. Kratochvílem počítali jen jako s velitelem záložní jednotky. Čs. MNO⁶¹ však převedlo Plk. Kratochvíla z Velké Británie do SSSR, aby převzal velení reorganizované jednotky. Pohlíželo se především na Kratochvílovo vojenské vzdělání, organizační schopnosti a bojové zkušenosti. Konečné rozhodnutí lze chápat jako

---

⁵⁸ VALIŠ, Zdeněk, *Účast Čechoslováků při osvobození Kyjeva v listopadu 1943*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 62, 2013, 3, s. 46.

⁵⁹ KOPECKÝ, Milan, *1. československá samostatná tanková brigáda v SSSR. Tankisté československé zahraniční armády na východní frontě v letech 1943-1945*, Praha 2001, s. 9.

⁶⁰ SVOBODA, Ludvík, *Z Buzuluku do Prahy*, Praha 1985, s. 84.

⁶¹ Ministerstvo národní obrany

kompromis mezi oběma stranami. 30. května 1943 ustanovil prezident Beneš plk. Kratochvíla (25. července byl povýšen do hodnosti brigádního generála) velitelem všech čs. vojenských útvarů v Sovětském svazu a plk. Svobodu velitelem brigády.⁶²

12. června 1943 se ujal plk. Svoboda velení nad formující se jednotkou, která dostala i nový název – 1. československá samostatná brigáda v SSSR. Početní stav byl postupně doplňován zejména z čs. občanů přicházejících z pracovních táborů a také ze slovenských válečných zajatců. Nezbytné bylo doplnění důstojnického sboru, neboť mnoho důstojníků 1. čs. praporu padlo v bojích o Sokolovo. Plk. Svoboda si vyžádal jejich příchod z Velké Británie a Blízkého východu. Počátkem července měla brigáda již „2997 osob, z toho 90 důstojníků, 25 rotmistrů, 514 poddůstojníků, 2270 vojáků, 98 žen, k tomu 21 důstojníků a 172 příslušníků mužstva; náhradní těleso v Buzuluku pak čítalo 377 osob, z toho 13 důstojníků, 4 rotmistry, 45 poddůstojníků, 274 vojáků, 39 žen a 3 elévy“.⁶³ V rámci brigády vznikl i tankový prapor. Nejdříve bylo naplánováno vytvoření smíšeného předzvědného oddílu, který měl zahrnovat lehké tanky T-70 a obrněné automobily BA-64. Se vzrůstajícím počtem branců se 26. července plk. Svoboda rozhodl přeorganizovat smíšený předzvědný oddíl do větší jednotky. Tankový prapor se měl nyní skládat z tří rot, které by disponovaly lehkými tanky T-70, středními tanky T-34/76 a obrněnými automobily BA-64. Jeho součástí měla být také rota samopalníků a rota technického zabezpečení. Prozatímním velitelem byl určen npor. Vladimír Janko a výcvik čs. tankistů byl veden v učilišti v Tambově. Tankový prapor byl oficiálně schválen krátce před odjezdem na frontu 22. září 1943.⁶⁴

I přes problémy týkající se poklesu morálky vojáků při výcviku se 1. československá samostatná brigáda zformovala za čtyři měsíce. 15. září 1943 proběhlo za přítomnosti sovětských představitelů v čele s generálem Žukovem poslední cvičení. Jednotka byla shledána bojeschopnou, ačkoliv v této době ještě

---

⁶² VALIŠ, Zdeněk, *Jan Kratochvíl, první velitel 1. čs. armádního sboru v SSSR*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 39, 1990, 2, s. 94–96.

⁶³ Elévové – příslušníci jednotky, kteří byli mladší 18 let, VALIŠ, *Účast Čechoslováků*, s. 50–53.

⁶⁴ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 10–13.

neměla předepsaný početní stav. Po jeho doplnění a v době odjezdu na frontu koncem měsíce brigáda čítala celkem 3517 lidí. Složky brigády představovaly: „štáb brigády, štábní rota, spojovací rota, ženijní rota, 1. a 2. polní prapor, tankový prapor, 1. dělostřelecký oddíl přímé podpory, 1. dělostřelecký oddíl, protitanková rota VKPL, baterie DPL, pomocná rota, zdravotní rota, autorota“.⁶⁵

3.3 Osvobození Kyjeva

Po neúspěšné ofenzivě Rudé armády z února 1943 dosáhli Sověti v létě téhož roku důležitého vítězství v bitvě u Kursku. Německá armáda ztratila po nezdaru snahy zlikvidovat síly Rudé armády v kurském oblouku definitivně strategickou iniciativu. V červenci a srpnu provedla Rudá armáda sérii útoků po celé frontě s cílem dosáhnout linie na řece Dněpr. Voroněžský front, jemuž stále náležel čs. vojenský útvar, zahájil společně se Stepním frontem 3. srpna operaci *Rumjancev*, která se později rozvinula v operaci *Černigov-Poltava*. Cílem těchto operací bylo zničení německých jednotek v oblasti Charkova a poté vynaložit veškeré úsilí k dosažení Dněpru.⁶⁶ Na konci září 1943 se jednotkám Voroněžského frontu podařilo v některých oblastech překročit řeku a vybudovat několik předmostí na jejím pravém břehu. Důležitou roli představovalo tzv. bukrinské předmostí nacházející se jižně od Kyjeva. Odtud byl 12. října zahájen hlavní úder ofenzivy, jež měla za úkol osvobodit hlavní město Ukrajiny. Avšak sovětské 40. armádě v součinnosti s 27., 47. a 3. tankovou armádou se nepodařilo kvůli silně vybudovaným obranným postavením svazků německé 4. tankové armády výrazněji postoupit. Velitel 1. ukrajinského frontu⁶⁷ armádní generál Vatutin se tedy na konci října rozhodl o provedení hlavního úderu na Kyjev z ljutěžského předmostí ležícího severně od města. Zde se nacházelo pravé křídlo frontu – 38. a 60. armáda.⁶⁸

---

⁶⁵ VKPL = velkorážné kulometry protiletadlové, DPL = dělostřelectvo protiletadlové, VALIŠ, *Účast Čechoslováků*, s. 58–61.

⁶⁶ GLANTZ, *Soviet military strategy*, s. 143–146.

⁶⁷ 20. října se Voroněžský front přejmenoval na 1. ukrajinský front.

⁶⁸ MOSKALENKO, Kirril Semjonovič, *Na juhozápadnom smere 2*, Bratislava 1985, s. 98–110.

V období bojů o dněperskou linii proběhl v časovém rozmezí od 30. září do 6. října 1943 přesun vojáků 1. československé samostatné brigády ve vagonech po železnici do přífrontového pásma. Výzbroj a výbava jejích jednotek zahrnovala „10 středních tanků T-34, 10 lehkých tanků T-70, 10 OA BA-64, 6 houfnic 122 mm, 4 DPL 37 mm, 12 minometů 82 mm, 18 minometů 50 mm VKPL, 24 těžkých kulometů, 86 lehkých kulometů, 43 PTP, 467 automatů PPŠ, 2.133 automatických pušek AVT, 25 snajperských pušek, 26 radiostanic, 18 osobních aut, 195 aut tažných, speciálních a nákladních, 27 motocyklů“.⁶⁹ 17. října dorazily poslední vagony s Čechoslováky do Priluki. O den později jednotky brigády vyrazily směrem do pásma ljutěžského předmostí, kde byly od 23. října zařazeny do zálohy 51. sboru 38. armády pod velením generálplukovníka N. I. Čibisova (o pár dní později převzal velení nad 38. armádou generálplukovník K. S. Moskalenko). Od Děmidovova hrozil brigádě německý útok, a proto zaujala obranná postavení za podpory přiděleného sovětského 868. protitankového pluku. V případě německého úderu měla brigáda zahájit protiútok.⁷⁰

Ofenzivě pravého křídla 1. ukrajinského frontu na Kyjev předcházela operace s cílem zmást nepřítele. 1. listopadu provedla 40. a 27. armáda útok z bukrinského předmostí, což Němci považovali za hlavní směr ofenzivy. Zesílili v tomto směru obranu na úkor postavení nacházejících se proti ljutěžskému předmostí. 3. listopadu byla zahájena mohutná dělostřelecká příprava Rudé armády, na níž se podílel i čs. 1. dělostřelecký oddíl. Poté co byla přední postavení jednotek německé 4. tankové armády po ničivé dělostřelecké palbě téměř srovnána se zemí, začal útok sovětské pěchoty. Hlavní úder vedly střelecké sbory 38. armády (21., 23., 50. a 51.) za podpory 5. gardového tankového pluku a letectva. Rychle prolomily nepřátelskou obranu a postupovaly na Kyjev. Již 5. listopadu se 51. střelecký sbor probojoval až k oblasti Prioriky a k předmostí Kyjeva.⁷¹

---

⁶⁹ Vališ, *Účast Čechoslováků*, s. 61.

⁷⁰ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 97–100.

⁷¹ MOSKALENKO, s. 116–125.

4. listopadu se připravovala 1. československá samostatná brigáda na útok proti německým jednotkám u Vyšgorodu, ale Němci se odtud stáhli. Velení 51. sboru tedy vydalo rozkaz Čechoslovákům hájit obrannou linii v pásmu Dětského sanatoria, které se nacházelo severně od města. Zde hrozily útoky nepřítele z oblasti Priorcky. Následující den bylo zahájeno osvobození města. Ve 12:30 hod. vyrazily oba čs. pěší prapory v součinnosti se sovětskou 136. pěší divizí a 240. pěší divizí do útoku. Podporu pěších praporů poskytovaly jednotky čs. tankového praporu – rota středních tanků T-34 por. Buršíka, rota lehkých tanků T-70 ppor. Tesaříka, tři čety samopalníků (velitelé ppor. Petras, rtm. Bražina, rtm. Šumanský) a rota obrněných automobilů por. Churavého. První výraznější odpor Němců, s kterým se čs. vojáci museli vypořádat, se vyskytl v oblasti Syreckých kasáren a Volejkova. Když ženisté pod nepřátelskou palbou umožnili přechod přes minové pole a protitankový příkop, mohla brigáda svést boj o předměstí Kyjeva. Pěším praporům společně s tankovými rotami se podařilo překročit most na žitomirské silnici, která vedla do města. Pouliční střety se odehrávaly v prostoru kyjevské továrny a filmových ateliérů. Čs. tankisté postupovali před pěchotou a postupně likvidovali nepřátelská kulometná hnízda, protitankové kanóny a sváděli boj s nepřátelskými tanky. Kolem sedmé hodiny ovládly jednotky brigády nádraží, čímž splnily svůj úkol stanovený na tento den.⁷²

V brzkých ranních hodinách 6. listopadu postupovaly jednotky tankového praporu směrem k předměstí Stalinka s cílem zničit poslední ohniska německého odporu a dále měly za úkol odříznout nepříteli ústupové cesty. Celá čs. brigáda poté zaujala obranná postavení v pásmu Sofijevské Borščagovky jako záloha 38. armády. Následujícího dne vyrazily čs. jednotky na cestu do Fastova.⁷³ Ztráty na straně 1. československé samostatné brigády při vysvobození Kyjeva byly následující – „padli: 2 důstojníci, 2 poddůstojníci, 26 vojáků, zranění: 1 důstojník, 1 rotmistr, 26 poddůstojníků, 49 vojáků, z toho 1 poddůstojník Rudé armády, nezvěstní: 1 poddůstojník a 8 vojáků. Zabiti: 3 koně, zničeno 5 povozek,

---

⁷² KOPECKÝ, J. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 19–23.

⁷³ RICHTER, *Československý odboj*, s. 61.

3 auta, 1 motocykl, podbity 4 tanky T-34, ztraceno 33 AVT, 7 automatů PPŠ a 1 lehký kulomet“.⁷⁴ Čechoslováci způsobili Němcům ztrátu kolem 630 mrtvých a raněných a protivníkovy materiální ztráty činily: „1 nepřátelský letoun, 4 tanky, 2 samohybná děla, 7 aut, 4 dělostřelecké baterie, 22 pevnůstek a 31 ohnisek odporu, 4 těžké a 24 lehkých kulometů“.⁷⁵

Po osvobození Kyjeva pokračovala Rudá armáda v ofenzivě na západ. Armádám 1. ukrajinského frontu se podařilo postoupit až o 25 km. 38. armáda postupovala jižním směrem v oblasti řeky Irpěň a na jejím pravém boku operovala 40. armáda. V popředí střeleckých jednotek se nacházela 3. gardová armáda útočící směrem na Fastov. Kooperacemi armád 1. ukrajinského frontu mělo být poté dosaženo cíle zmocnit se vesnic Kazatin, Korosteň, Čerňachov. Postup Rudé armády stále více stěžovala silná obrana nepřítele. Proběhly tvrdé boje o Fastov. 7. listopadu se ho sice 3. gardové armádě podařilo dobýt, ale o dva dny později provedly jednotky německé 25. tankové divize a divize SS Das Reich protiútok a Fastov opět získaly.⁷⁶

Za těchto okolností musely jednotky 1. československé samostatné brigády zaujmout nová obranná postavení na řece Stugna u Vasilkova a zůstat v záloze. Bojů se však zúčastnily čs. útočné skupiny sestavené z jednotek tankového praporu. 8. listopadu vyrazila skupina (rota samopalníků, 7 lehkých tanků T-70, 2 střední tanky T-34, ženisté a motocyklisté) pod velením npor. Janka do vesnice Krasnoje. Odtud společně se 136. střeleckou divizí zaútočila na německé jednotky u Čerňachova. První den bojů o vesnici byly tanky s částí samopalníků nuceny se stáhnout pod nátlakem nepřítele, avšak podařilo se jim zastavit útok německé pěchoty směřující do týlu 342. střeleckého pluku. Zbytek čs. skupiny společně se sovětskými vojáky dobyl Čerňachov 10. listopadu. Čechoslováci se o den později také podíleli na obsazení komuny Čajky a osady Petrivky. K tomuto úkolu byla vyčleněna skupina kapitána Záhory (4 tanky, četa samopalníků a motocyklistů, rota pěchoty z 2. praporu a baterie protitankových děl), která napomáhala sovětskému 21. samostatnému tankovému pluku. V rámci

---

⁷⁴ VALIŠ, *Účast Čechoslováků*, s. 62.

⁷⁵ RICHTER, *Československý odboj*, s. 61.

⁷⁶ MOSKALENKO, s. 128–135.

útočných operací Rudé armády těsně po osvobození Kyjeva přišla 1. československá samostatná brigáda do 11. listopadu o dalších 30 padlých a raněných a 5 tanků.⁷⁷

Ofenziva armád 1. ukrajinského frontu se v této době vyčerpala. Ohrožení svazků Rudé armády ze strany německých protiúderů bylo vysoké, neboť nepřítel se snažil ofenzivu za každou cenu zastavit a proto na ohrožený úsek stahovalo velký počet tankových jednotek. Velení frontu se tedy rozhodlo přejít do obrany a znemožnit případný pokus Němců o znovudobytí svých dřívějších pozic na Dněpru. Zbytek listopadu a celý prosinec 1943 byl ve znamení snahy německých svazků 4. tankové armády splnit tento cíl. Německé armádě se sice podařilo v počáteční fázi její ofenzivy dosáhnout dílčích úspěchů, jakým bylo dobytí Žitomiru. Prolomit obranná postavení 1. ukrajinského frontu, aby mohl být bezprostředně ohrožen Kyjev, se však během následujícího měsíce německým jednotkám nepodařilo. Strategická iniciativa byla stále na straně Rudé armády. K linii 1. ukrajinského frontu se přesunovaly zálohy a probíhaly přípravy na novou ofenzivní operaci.⁷⁸

Českoslovenští vojáci měli za sebou druhou účast ve vojenských operacích Rudé armády. Při útoku na Kyjev se zapojili do přímých bojů ve městě a 1. československá samostatná brigáda patřila vedle sovětských jednotek k osvoboditelům. Za což si vysloužila od velitele 1. ukrajinského frontu generálplukovníka K. S. Moskalenka slova uznání a někteří čs. vojáci byli později vyznamenáni titulem Hrdiny Sovětského svazu.⁷⁹ Je však nutné připomenout, že ofenziva Rudé armády rozvinutá z ljutěžského předmostí měla pro německé jednotky nacházející se v oblasti Kyjeva zdrcující účinek. Moment překvapení hrál zásadní roli. Když německé velení pochopilo, že úder Sovětů z bukrinského předmostí je klamný, bylo už pozdě. Němci nestihli přesunout k ohroženému Kyjevu své silné tankové svazky a jejich pozice na Dněpru byla neudržitelná. V době, kdy 1. československá samostatná brigáda vkročila do

---

⁷⁷ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 24–29.

⁷⁸ MOSKALENKO, s. 139–148.

⁷⁹ HRABICA, s. 135.

Kyjeva, většina německých jednotek již ustupovala. Ve městě tedy zůstala pouze část nepřátelských sil, která ústup kryla.⁸⁰

3.4 Žitomirsko-berdičevská operace

Po těžkých bojích v oblasti Kyjeva měli vojáci 1. československé samostatné brigády možnost si na nějaký čas odpočinout. V následujících týdnech brigáda pobývala střídavě v záloze 51. sboru (nyní přidělen k 40. armádě generálporučíka F. F. Žmačenka) a na obranných úsecích v oblasti Vasilkova, kde se měla bránit případným útokům nepřítele. 12. prosince se čs. vojáci museli přesunout do Kyjeva kvůli očekávané návštěvě prezidenta Beneše, který byl o den dříve v Moskvě přítomen podepsání československo-sovětské spojenecké smlouvy. Návštěva však nakonec neproběhla a jednotka byla poté zařazena zpět do zálohy. Za celou dobu, kdy zaujímal Rudá armáda v kyjevské oblasti obranu, se čs. vojenské útvary bojů nezúčastnily.⁸¹

16. prosince 1943 byla velením 1. ukrajinského frontu připravena *Žitomirsko-berdičevská* operace. Hlavní cíle představovalo odvrácení hrozby dobytí Kyjeva ze strany německé 4. tankové armády a dosažení linie na řece Jižní Bug. 24. prosince byla zahájena dělostřelecká příprava, které se zúčastnil také čs. 1. dělostřelecký oddíl.⁸² Hlavní údery byly vedeny ve středním pásmu fronty s úkolem zničit německé jednotky v oblasti Brusilova a na úseku Malin-Radomyšl. Na tomto úseku operovaly 18., 38. a 60. armáda v součinnosti s 1. a 3. gardovými tankovými armádami. Zároveň na obou křídlech 1. ukrajinského frontu probíhaly zajišťovací útoky. Na pravém křídle operovala 13. armáda se zaměřením dobýt Korosteň. 40. armáda nacházející se na levém křídle se měla zmocnit Korninu a následně zaútočit v oblasti Bílé Cerkve. Již první den útoku byla nepřátelská obrana prolomena na všech úsecích. 25. prosince se zapojila do

---

⁸⁰ MOSKALENKO, s. 122–125.

⁸¹ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 30–34.

⁸² VALIŠ, Zdeněk, I. *čs. samostatná brigáda v bojích o Rudu a Bílou Cerkve*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 63, 2014, 1, s. 69.

ofenzivy 40. armáda, jejíž součástí byla čs. brigáda a podařilo se jí dobýt Kornin. Následující den rozvinula útok směrem na Bílou Cerkev.⁸³

27. prosince dostala 1. československá samostatná brigáda rozkaz k přesunu na frontu. V této době velel jednotce pplk. Přikryl, neboť se plk. Svoboda nacházel s delegací důstojníků v Moskvě na jednání s prezidentem Benešem. Následující den Čechoslováci zaujali obranná postavení v pásmu Židovcy-Paripsy. Zde jednotky brigády vyplňovaly mezeru mezi sovětskou 38. a 40. armádou. V průběhu dne změnila brigáda několikrát svou obranu a do styku s německou armádou se dostala o den později. Podle rozkazu velitelství 40. armády z 29. prosince se měla zúčastnit v rámci sovětského 50. střeleckého sboru útoku na Bílou cerkev jihovýchodním směrem, přičemž podmínkou bylo dosažení přechodů přes řeku Ross v oblasti Rudy. Tato oblast však byla pořád v rukou nepřítele a o vesnici Rudu musel být sveden těžký boj.⁸⁴

V 8:45 hod. byl zahájen útok dvou pěších praporů brigády za podpory čs. dělostřelectva. Společně s pěchotou postupovala útočná skupina čs. tankového praporu. Byla tvořena „17 tanky T-34/76 a čtyřmi T-70 s výsadkem Sochorových samopalníků“.⁸⁵ Část středních tanků T-34 byla dodána sovětským 87. tankovým plukem. Když se Čechoslovákům podařilo vytlačit německé jednotky z Rudy, pokusil se nepřítel ještě o protiútok. Po odražení náporu byla Ruda definitivně dobytá. Skupina tanků se samopalníky nadále rozvíjela útok směrem k obci Matjuši, aby se zmocnila přechodů přes řeku Ross. To se však nepovedlo, protože nepříteli se podařilo jednotky tankového praporu obklíčit. Za těžkých ztrát se čs. skupině podařilo probojovat z obklíčení a připojit se zpět k ostatním jednotkám brigády. Důležitý úkol zajistit přechody přes řeku se tedy čs. vojákům nepodařilo. 31. prosince pěší prapory čs. brigády pokračovaly v boji o řeku Ross. Druhému praporu se podařilo řeku překročit a v oblasti Glybočky se pěchota bránila silným protiútokům Němců, kteří měli k dispozici tanky. Naproti tomu Čechoslováci disponovali nedostatkem protitankových kanónů.⁸⁶ Zbytek skupiny

---

⁸³ MOSKALENKO, s. 148–163.

⁸⁴ VALIŠ, I. *čs. samostatná brigáda*, s. 69–70.

⁸⁵ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 38.

⁸⁶ VALIŠ, I. *čs. samostatná brigáda*, s. 70–71.

z tankového praporu se přesunul k 74. střelecké divizi a společně se sovětskou pěchotou zaútočil na Bílou Cerkev severozápadním směrem z oblasti vesnice Fursa. Tanky s čs. posádkou pomohly Sovětům proniknout na okraj města. 1. ledna 1944 zahájily pěší prapory nový útok. Chyběla jim však protitanková výzbroj a podpora sovětských jednotek nacházejících se na křídlech čs. brigády. Po počátečním ovládnutí výšiny 208,4 zahájila silná německá uskupení protiútok na nekrytá křídla brigády. Čechoslováci byli tedy nuceni se stáhnout a nemohli splnit svojí úlohu znemožnit Němcům ústup od Bílé Cerkve jižním směrem. To se podařilo až další den 74. střelecké divizi. Německé jednotky však podnikly sérii protiútoků, jimiž se podařilo zajistit jejich ústupový koridor z Bílé Cerkve. 3. ledna se Němci začali z vesnice stahovat.⁸⁷

Po účasti v *Žitomirsko-berdičevské* operaci byla 1. československá samostatná brigáda zařazena do zálohy 50. sboru 40. armády. Její bilance v bojích o Rudu a Bílou Cerkev byla – 86 padlých (z toho 5 důstojníků), 270 raněných a 75 nezvěstných. Nepřítel přišel v boji přibližně o 1000 vojáků a jeho materiální ztráty činily: „5 *Ferdinandů*, 3 *Tyгры*, 14 *středních tanků*, 1 *Foke-Wulf 189*, 2 *Me-110*, 4 *hrubé baterie*, 1 *dělo 150 mm s traktorem*, 1 *lehké dělo*, 1 *minometná baterie*, 1 *PT baterie*, 3 *minometry*, 5 *DOTů*, 52 *těžkých kulometů*, 63 *lehkých kulometů*, 67 *aut*, 95 *koní*“.⁸⁸

Když jednotky sovětské 40. armády 4. ledna 1944 definitivně osvobodily Bílou Cerkev, *Žitomirsko-berdičevská* operace stále pokračovala. 13. armádě se podařilo dobýt Novograd-Volynskij, 18. armáda společně s 38. armádou vstoupily do Berdičeva. Nepřátelská obrana se hroutila na všech úsecích 1. ukrajinského frontu. Svazkům německé 4. tankové armády se nepodařilo protiútoky a neustálým přisunováním nových záloh zastavit postup sovětských jednotek. Rudá armáda překročila 11. ledna řeku Jižní Bug. Po dobu trvání operace postoupily armády 1. ukrajinského frontu o 80 až 200 km a vyhnaly německou armádu z kyjevské a žitomirské oblasti. 15. ledna dle rozkazu velitele frontu armádního generála Vatutina přešel front do obrany. Nepřítel stále více

---

⁸⁷ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 42–45.

⁸⁸ Ferdinand – stíhač tanků, Tyгры – Panzerkampfwagen VI Tiger, Foke-Wulf 189, Me-110 – stíhací letadla, VALIŠ, I. *čs. samostatná brigáda*, s. 73.

nasazoval své tankové svazky a bylo nutné ubránit linii před neustálými protiútoky.⁸⁹

Ve své další účasti při osvobozování pravobřežní Ukrajiny podstoupila 1. československá samostatná brigáda dosud nejtvrdí boje. První potíže nastaly, když čs. vojáci měli splnit úkol zajistit přechody přes řeku Ross a poté zaútočit na Bílou Cerkev z oblasti Glybočky. Velení brigády předpokládalo, že vesnice Ruda, odkud měl být veden úder k řece, je v rukou sovětských jednotek.⁹⁰ Zde se však nacházela německá pěchota, které měla podporu tanků a samohybných děl. Jednotky čs. brigády musely v součinnosti se sovětskými jednotkami tedy nejdříve vyčistit Rudu od nepřítele. Po dobytí vesnice byly čs. síly značně oslabené a splnit úkol se jim nepodařilo. V další fázi bojových akcí brigády se sice pěším praporům podařilo překročit řeku, ale nepřítel podnikal tvrdé protiúder s pomocí tanků. Čechoslováci trpěli nedostatkem protitankových zbraní a navíc byl problém v komunikaci se sousedními sovětskými jednotkami. Při útoku brigády s cílem znemožnit ústup nepříteli z Bílé Cerkve zůstali sovětské vojáci pozadu, čehož nepřítel využil a zaútočil na odkrytá křídla čs. jednotek. Dosažených pozic se tedy čs. pěší prapory musely vzdát a osvobození Bílé Cerkve se neúčastnily.⁹¹

3.5 Korsuň-ševčenkovská operace

Poté co 1. ukrajinský front ukončil své ofenzivní tažení z období od 24. prosince 1943 do 15. ledna 1944, nastala obranná fáze bojů Rudé armády s cílem odrazit mohutné německé útoky. Ty se soustředily především na výběžky, které tvořily pozice 38. armády a 1. tankové armády v oblasti Vinnice a 40. armády v oblasti Umaně. Velení německé Skupiny armád jih si kladlo za cíl znemožnit jednotkám pravého křídla 1. ukrajinského frontu spojit se s jednotkami 2. ukrajinského frontu, čímž by došlo k obklíčení velké části německých sil v oblasti Korsuň-Ševčenkovskij. 16. ledna zahájila německá armáda se třemi tankovými divizemi

---

⁸⁹ MOSKALENKO, s. 167–172.

⁹⁰ VALIŠ, I. *čs. samostatná brigáda*, s. 70.

⁹¹ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 43–45.

silnou ofenzivu a vytlačila části svazků 40. armády od Umaně směrem k řece Horní Tykyč.⁹²

Od 4. do 16. ledna zaujímala 1. československá samostatná brigáda obranná postavení v záloze velitelství 40. armády v oblasti vesnice Nenadycha. Po zahájení německého útoku dostali čs. vojáci rozkaz přesunout se k sovětskému 50. sboru do prostoru Pugačovky. Odtud byly následující den vyslány jednotky tankového praporu k Buzovce, kde se tankistům podařilo zamezit postupu německých jednotek přes řeku Horní Tykyč. Do Buzovky se následně přemístily zbylé jednotky čs. brigády a zaujaly zde nová postavení v rámci 51. sboru. Podporoval jí přidělený 322. stíhací protitankový dělostřelecký pluk. V následujících dnech probíhaly složité boje o vesnici Ostrožany. Nejdříve se o dobytí této vesnice pokusily jednotky sovětské 240. střelecké a 232. pěší divize, ale byly odraženy.⁹³ 19. ledna zaútočil 2. prapor v součinnosti se sovětským 794. střeleckým plukem a 87. tankovým plukem a podařilo se mu proniknout až do města. Německá obrana však zahrnovala tanky, kterým se podařilo útok odrazit. O dva dny později po dělostřelecké přípravě podnikla čs. brigáda noční útok. Rotě samopalníků z tankového praporu ve spolupráci s 2. pěším praporem však nepřinesl kýžené výsledky.⁹⁴

22. ledna začalo nepřátelské letectvo bombardovat československé a sovětské pozice, zejména protiletadlové baterie. Za podpory letectva a minometného odstřelování se pokusila německá pěchota s tanky dobýt Buzovku. Po střetu s jednotkami čs. tankového praporu byl útok odražen. Minometné odstřelování a letecké nálety na postavení čs. brigády pokračovaly i v následujících dnech. Nepříteli to však nepřineslo výraznější úspěchy. 24. ledna se pokusila četa samopalníků s ženisty a sovětskou pěchotou z 232. střelecké divize zničit most, po němž vedli Němci své útoky, ale bez úspěchu. V těchto dnech polevila pozemní aktivita na obou stranách.⁹⁵

---

⁹² MOSKALENKO, s. 172–174.

⁹³ VALIŠ, Zdeněk, *Boje pod Žazkovem*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 63, 2014, 3, s. 47–49.

⁹⁴ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 51–52.

⁹⁵ VALIŠ, *Boje pod Žaškovem*, s. 50–51.

Od 24. ledna 1944 probíhala důležitá *Korsuň-ševčenkovská* operace. Jednotky 1. a 2. ukrajinského frontu zahájily ofenzivu s cílem obklíčit velké německé vojenské uskupení. Němci nadále podnikali útoky směrem na Vinnici a Umaň, aby narušili sovětský útok a znemožnili spojení dvou frontů Rudé armády. Zároveň zahájilo 27. ledna pravé křídlo 1. ukrajinského frontu *Lucko-rovenskou* operaci, jejíž cílem bylo zmocnit se Rovna, Lucku, Šepetovky a Zdolbunova. I přes počáteční úspěch německých úderů bylo obklíčení dosaženo již 28. ledna a v korsuň-ševčenkovské oblasti uvízlo 10 německých divizí. Následný pokus nepřítele o únik byl zmařen. Likvidace obklíčených jednotek probíhalo až do 19. února.⁹⁶

V oblasti hájené také čs. brigádou již nepřítel neměl dostatek sil na prolomení obrany a rozhodl se dále nepokračovat v pokusu o překročení řeky Horní Tykyč. Z tohoto důvodu bylo rozhodnuto o přesunu Čechoslováků na jiný obranný úsek. V následujícím měsíci zaujímali postavení v pásmech, kde hrozil útok nepřítele. Po německém průlomu u obce Ivachny a jeho postupu na Oratov hájily jednotky brigády linii Osičná-Jaškivcy, nacházející se západně od Ostrožan. Podle potřeb velitele 50. sboru měnily své pozice v této oblasti až do prvních březnových dnů. Když bylo 6. února osvobozeno Rovno a Luck, požádal Ludvík Svoboda velitele frontu o přesun do volyňské oblasti, kde mělo probíhat rozšiřování čs. vojenských jednotek. Od 7. března byly vojáci brigády dopravováni po železnici do Rovna, kde byli přeřazeni do 13. armády 1. ukrajinského frontu, jemuž nyní velel maršál G. N. Žukov.⁹⁷ Od 24. března se brigáda nacházela na linii Kyverce-Nebužka-Vyškov. V dubnu zajišťovala spojení mezi 1. ukrajinským a 1. běloruským frontem v oblasti Torčina a ke konci měsíce působila v 18. armádě a 3. gardové armádě. Vojenských operací se již však nezúčastnila.⁹⁸

V bojích o řeku Horní Tykyč v oblasti Ostrožan a Buzovky činily ztráty 1. československé samostatné brigády 80 padlých (z toho 2 důstojníci), 104 raněných (z toho 3 důstojníci) a 10 nezvěstných. Německá strana ztratila okolo

---

⁹⁶ MOSKALENKO, s. 180–181.

⁹⁷ VALIŠ, *Boje pod Žaškovem*, s. 51–53.

⁹⁸ RICHTER, *Československý odboj*, s. 74.

1000 vojáků a bylo jí „zničeno nejméně 3 letadla, 20 tanků, 5 Ferdinandů, 8 děl do 20 kulometných stanovišť, do 50 aut“.⁹⁹ Čs. jednotky zde působily na levém křídle 1. ukrajinského frontu a napomohly při obranných bojích, které předcházely ofenzivní *Korsuň-ševčenkovské* operaci. Němcům se tedy neustálými údery v tomto směru nepodařilo rozdělit síly 38. a 40. armády a výrazněji je ohrozit. Naproti tomu svazky 40., 27. armády a 6. tankové armády mohly provést obkličovací manévr a spojit se s jednotkami 2. ukrajinského frontu.¹⁰⁰ Skončila účast brigády při osvobození pravobřežní Ukrajiny. Za dobu, kdy se nacházela na frontě od 30. září 1943 do 19. března 1944, zaznamenala ztrátu 283 padlých, 586 raněných a 101 nezvěstných.¹⁰¹

---

⁹⁹ VALIŠ, *Boje pod Žaškovem*, s. 54.

¹⁰⁰ MOSKALENKO, s. 174.

¹⁰¹ VALIŠ, *Boje pod Žaškovem*, s. 54.

4 Vojské operace při osvobozování Polska a Československa

4.1 Vznik 1. československého armádního sboru

Zatímco 1. československá samostatná brigáda sváděla boje o pravobřežní Ukrajinu, probíhala jednání mezi československou a sovětskou stranou o vybudování dalších československých vojenských jednotek. Po uzavření spojenecké smlouvy v prosinci 1943 v Moskvě prezident Beneš při schůzi se Stalinem vyjednal organizování 2. československé paradesantní brigády. Společně s 1. československou samostatnou brigádou a ostatními nově vzniklými jednotkami měla být základem pro 1. československý armádní sbor, jehož velitelem se měl stát generál Jan Kratochvíl. Memorandum o jeho vytvoření bylo vydáno sovětskou vládou 10. dubna 1944. Paradesantní brigáda se organizovala od 9. ledna 1944 nejdříve v Jefremově (ležícím 300 km jižně od Moskvy) a jako velitel byl určen pplk. Příkryl. Její hlavní úloha spočívala ve výsadkovém nasazení na území Československa, kde měla pomoci plánovanému lidovému povstání.¹⁰² Rozšiřování této parašutistické jednotky se provádělo především z řad slovenských vojáků z 1. divize, kteří přeběhli na sovětskou stranu. Ze zajateckých táborů jim bylo umožněno vstoupit do vznikající čs. jednotky. Do parabrigády byla přeřazena také část příslušníků čs. záložního pluku a později mezi její brance patřili i volyňští Češi. Výcvik parašutistů probíhal v Jefremově do konce dubna. Na základě inspekční prohlídky byl útvar uznán bojeschopným, ale musel se ještě podrobit dalšímu výcviku v ukrajinském Proskurově. Za celou dobu provedli vojáci 13 559 cvičných seskoků.¹⁰³ Na Ukrajině jednotka pobývala až do konce srpna. Paradesantní brigádu tvořily dva výsadkové prapory a oddíly – dělostřelecký, protitankový, protiletadlový a také smíšený předzvědný oddíl. „Jednotky bojového zabezpečení byly v organizaci zastoupeny rotou štábní, spojovací, ženijní, automobilní a pomocnou. Přírozeně byla organizace tvořena též velitelstvím, štábem a týlem brigády.“¹⁰⁴

¹⁰² BENČÍK, RICHTER, s. 221–224.

¹⁰³ HRABICA, s. 145.

¹⁰⁴ ŠOLC, Jiří, *Padáky nad Slovenskem. 2. československá samostatná paradesantní brigáda v SSSR*, Praha 1997, s. 25–35.

1. brigáda se nacházela až do konce dubna v Rovně, kde probíhal nábor vojáků a výcvik v přífrontovém pásmu sovětské 13. armády. Ve volyňské oblasti žila početná česká minorita, jejíž příslušníci chtěli dobrovolně vstoupit do čs. vojenské jednotky. Zájem ze strany volyňských Čechů byl velký a nemusela být ani vyhlášena mobilizace. Z celkového počtu 45 000 se bojů zúčastnilo v čs. jednotkách v pozdější době na 12 000 Volyňských Čechů. Když brigáda 25. dubna opouštěla Volyni a vydala se do Černovic k formování sboru, její početní stav čítal přes 5000 mužů. Při reorganizaci vznikl i 3. pěší prapor a další složky – smíšený předzvědný oddíl a stíhací protitankový dělostřelecký pluk. V Černovicích potvrdila 1. brigáda před kontrolní komisí 18. armády svou bojeschopnost. Zároveň se přikročilo k formování 3. brigády, které bylo dokončeno 15. června. Velení se ujal pplk. K. Střelka.¹⁰⁵

Třetí stěžejní složku sboru představovala obrněná jednotka. V rámci brigády existoval již tankový prapor, který byl v boji velkou oporou pěším praporům. První fáze reorganizace probíhala na Ukrajině postupně v obcích Kiverce, Rusów a Palagiče. Počátkem dubna vznikl 1. československý tankový pluk a do letních měsíců probíhal výcvik vedený sovětskými instruktory. Do rukou čs. tankistů se také dostal poprvé nový typ tanku T-34 s pětadesátimilimetrovým kanónem. Růst početního stavu jednotky zajišťovali stejně jako v případě ostatních jednotek sboru většinou volyňští Češi a slovenští přeběhlíci. Na základě postupného navyšování počtu branců bylo rozhodnuto 10. srpna 1944 o zformování 1. československé samostatné tankové brigády. Velení se prozatímně ujal štábní kapitán Vladimír Janko. Tankisté se v této době nacházeli v obci Tyškoviči, kde zůstali až do konce srpna. Tanková brigáda se skládala celkem ze tří praporů a dalších podpůrných jednotek, jakými byla rota technické obsluhy nebo spojovací rota. Brigáda však trpěla nedostatkem techniky, neboť z plánovaného počtu 65 tanků disponovala zatím pouze deseti stroji (z toho 1 samohybné dělo).¹⁰⁶

---

¹⁰⁵ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 139–143.

¹⁰⁶ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 65–74.

Mezi nově vzniklé jednotky 1. československého armádního sboru patřil také 1. čs. samostatný stíhací letecký pluk, který se zorganizoval ze 123. čs. samostatné stíhací letecké perutě založené v květnu 1944.¹⁰⁷ Celkově se sbor na konci léta 1944 skládal z „1. a 3. pěší brigády, 2. paradesantní brigády, tankové brigády, pěti dělostřeleckých pluků (z toho dvou smíšených pluků o jednom oddílu houfnic a dvou oddílech těžkých minometů, dvou motorizovaných protitankových pluků a 5. sborového pluku těžkého dělostřelectva) a dalších podpůrných jednotek; protiletadlových oddílů, 3 ženijních praporů a 4 spojovacích praporů, jezdecké čety a jiných menších oddílů“.¹⁰⁸ Jeho početní stav činil 16 586 lidí. Mezi nimi bylo i 300 žen. Co se týče materiálu, disponoval celkem 280 děly a 600 motorovými vozidly. Formování československého sboru neproběhlo zcela bez problémů. Ty představovaly zpočátku spory velitele 1. brigády Ludvíka Svobody s hlavním představitelem čs. vojenské mise v SSSR Heliodorem Píkou ohledně doplňování jednotek. Brigáda při svém vojenském nasazení utrpěla značné ztráty a potřebovala nové vojáky. Svoboda se tedy rozhodl zastavit transporty z Rovna do Jefremova, kde měla být posílena paradesantní brigáda. Nově vznikající výsadkové jednotce, která měla být nasazena na domácím území, však kladla exilová vláda v Londýně větší význam z politických důvodů. Cílem bylo také minimalizovat vliv sovětského velení, což u dosud praktikovaného nasazení brigády v pásmu fronty nebylo možné. Později se však ukázalo, že význam paradesantní brigády nebyl tak velký, jak se očekávalo. Komplikace způsobil také nedostatek zkušených důstojníků a výcvik, který nemohl být za krátkou dobu zformování sboru dostatečně proveden. Chybělo při něm především zaměření na boje v horském terénu.¹⁰⁹

4.2 Karpatsko-dukelská operace

V době, kdy probíhala reorganizace československých jednotek a formování sboru, dosáhla Rudá armáda na východní frontě řady úspěchů a nezadržitelně

---

¹⁰⁷ RICHTER, *Československý odboj*, s. 83.

¹⁰⁸ HRABICA, s. 145.

¹⁰⁹ MARŠÁLEK, Zdenko, *Některé vojenské aspekty formování a organizace 1. československého armádního sboru v SSSR*, in: HARNA, Josef (ed.), *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha 2005, s. 342–357.

postupovala západním směrem. Během ofenzivy v březnu a dubnu 1944 zatlačily armády 1., 2. a 3. ukrajinského frontu část německých sil a jejich spojence za řeky Dněstr a Prut do blízkosti maďarských hranic a 4. ukrajinský front se v květnu zmocnil Krymu. Od 22. června do konce srpna probíhala mohutná ofenzivní operace *Bagration*. Hlavní úder byl sveden běloruskými a baltskými fronty proti skupině armád Střed. V průběhu července Sověti osvobodili Bělorusko a sovětské jednotky postupovaly do Polska. Následující měsíc byla sovětská ofenziva po řadě německých protiútoků vyčerpána a postup se pozastavil. V polovině července se operace rozšířila také do křídel Rudé armády.¹¹⁰ 1. ukrajinský front (velitelem byl v této době maršál I. S. Koněv) zahájil 13. července *Lvovsko-sandoměřskou* operaci. Na konci měsíce osvobodila sovětská 4. tanková armáda v součinnosti se 38. a 60. armádou Lvov a německé jednotky byly zatlačeny za řeku Vislu a ke Karpatům. V důsledku ofenzivy se do konce léta 1944 síly německé skupiny armád Jižní Ukrajina výrazně oddělily od ostatních německých uskupení a Sověti vysvobodili zbytek Ukrajiny a část jihovýchodního Polska. Na řece Visla u polské Sandoměře se podařilo vybudovat předmostí pro útok do slezské průmyslové oblasti. Pro Českoslováky bylo zvláště důležité, že se jednotkám 1. ukrajinského frontu podařilo dosáhnout v prostoru Karpat blízkosti československých hranic.¹¹¹

29. srpna 1944 vypuklo Slovenské národní povstání. Znamenalo signál pro československé představitele, aby požádali Sověty o zahájení vojenské operace s cílem proniknout na území Československa. Podle dřívějších jednání mezi oběma stranami měly dvě východoslovenské divize, které se nacházely v obranném postavení, umožnit průchod Rudé armádě přes karpatské průsmyky. Následně měla být nad kontrolovaném slovenském území obnovena čs. správa a vyhlášena mobilizace s úkolem rozšířit armádní sbor. Když však 1. ukrajinský front 8. září 1944 zahájil *Karpatsko-dukelskou* operaci, slovenské jednotky byly již odzbrojeny a jejich místo převzali Němci.¹¹²

---

¹¹⁰ ZIEMKE, Earl F., *Stalingrad to Berlin. The German Defeat in the East*, Washington 1987, s. 277–345.

¹¹¹ MOSKALENKO, s. 270–292.

¹¹² NĚMEČEK, Jan, *Československá vláda a nasazení československých jednotek na Dukle*, in: HARNA, Josef (ed.), *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha 2005, s. 295–296.

Před zahájením ofenzivy byl 1. československý armádní sbor součástí nově vytvořeného 4. ukrajinského frontu, kterému náležel v rámci *Východokarpatské operace*¹¹³ úkol postupovat směrem na Podkarpatskou Rus. Čechoslováci se však 4. září přesunuli zpět do svazku 1. ukrajinského frontu a jako součást 38. armády se připravovali k úderu na nepřátelská postavení v Karpatech. O čtyři dny později byla spuštěna dělostřelecká příprava. Kooperací dvou ukrajinských frontů (38. a 18. armáda, 1. gardová armáda a 17. střelecký sbor¹¹⁴) se mělo z výchozího postavení v oblasti Krosna dosáhnout průchodem přes pohoří do pěti dnů Prešova. V následujících dnech se však ukázalo, že operační plán sovětského velení nemohl být splněn. Československé a sovětské vojáky čekaly tvrdé a nepřetržité boje o karpatské výšiny, na nichž nepřítel vybudoval silná obranná postavení. Poskytovalo proti útočníkům značnou výhodu.¹¹⁵

V prvních dvou týdnech ofenzivy se obě strany střetly v boji o město Dukla. Jednotky čs. sboru kooperovaly s jednotkami 38. armády – 52., 67. a 101. střeleckým sborem. K pěším jednotkám byl přidělen i 25. tankový sbor. Na německé straně hájily obranná postavení síly 68., 75., 208. a 545. pěší divize. V prvním dnu útoku se podařilo nejdále postoupit sovětské 101. střelecké divizi a dosáhnout linie Chorkówka-Machnówka. Avšak sovětské jednotky narážely na tvrdý odpor nepřítele a útvarům 67. střeleckého sboru se nepodařilo dobýt město Krosno, o které se vedly tvrdé boje až do 11. září, kdy Němci ustoupili. Většího průlomu nepřátelské obrany dosáhl 12. září 1. gardový jezdecký sbor směrem na Łysou Góru. Záhy byly ale jeho jednotky po nepřátelské zteči odříznuty.¹¹⁶

Československému sboru, který byl nasazen 9. září, se také vůbec nedařilo. Prapory pěších brigád zesílené o samopalníky z tankové brigády se marně snažily prorazit německou obranou v oblasti Wrocanka-Bóbrka-Machnówka a musely se stáhnout. V zápětí čelily německému protiútoky, který

---

¹¹³ Karpatsko-dukelská operace byla její součástí, vedena 38. armádou.

¹¹⁴ HOFÍREK, Tomáš, KOPECKÝ, Milan, *Obrněné svazky a jednotky v bojích o město Dukla. 8. – 20. září 1944*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 60, 2011, 4, s. 29.

¹¹⁵ VALIŠ, Zdeněk, *1. československý armádní sbor v bojích na Dukle*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu* 63, 2014, 4, s. 59–65.

¹¹⁶ HOFÍREK, KOPECKÝ, *Obrněné svazky*, s. 29–37.

se naštěstí podařilo odrazit. „Datum 9. září znamenalo pro 1. čs. armádní sbor 611 mrtvých, raněných a nezvěstných. Tento ‚černý pátek‘ se stal nejkrvavějším dnem v dějinách československých jednotek za 2. světové války.“¹¹⁷ Důsledkem neúspěchu byla pro sbor změna na postu velitele. Velitel frontu odvolal z důvodu špatného velení generála Kratochvíla a do čela jednotky ustanovil generála Ludvíka Svobodu.¹¹⁸

Jako součást sovětského 67. střeleckého sboru se bojů na frontě zúčastnily také jednotky 2. československé paradesantní brigády, přestože to byl výsadkový útvar. Prapory parabrigády prováděly útočně operace od 10. září. V bojích o obce Pielna a Odrzechowa však z důvodu absence dělostřelecké podpory neuspěly. Úspěchu dosáhly až 18. září, když ve spolupráci se Sověty dobyly vesnici Pulawy. Tímto účast paradesantní brigády v *Karpatsko-dukelské* operaci skončila a velení frontu rozhodlo o jejím výsadku na Slovensku s úkolem pomoci povstalcům.¹¹⁹

Symbolického významu pro československé vojáky nabyly tvrdé boje svedené o kótu 534, která stála v cestě v postupu na Duklu. Zde pěší prapory 1. brigády společně s praporem samopalníků narazily na silný odpor německých obránců, který Čechoslovákům způsobil značné ztráty. Od 12. do 15. září se celkem sedmkrát změnila kontrola nad vrcholkem kóty mezi československými a německými jednotkami. Dobýt kótu se podařilo samopalníkům za podpory obrněnců tankové brigády. Následně se jednotky sboru chystaly na úder s úkolem zmocnit se Dukly.¹²⁰

Po týdnu od zahájení *Karpatsko-dukelské* operace se podařilo sovětským a čs. jednotkám postoupit pouze o 23 km. Přibližně tolik však podle plánu sovětského velení měly útočící svazky urazit během jednoho dne. Střelecké sbory Rudé armády musely po protiútocích nepřítele přejít do obrany. 52. střelecký sbor se nacházel v pásmu Gogołów-Łubienko, 101. a 25. sbor mezi Łubienkem a Iwlem a 67. sbor se v pásmu Wróblík Królewski. Hlavní tíhu následného pokusu

---

¹¹⁷ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 82.

¹¹⁸ MOSKALENKO, s. 309.

¹¹⁹ ŠOLC, s. 102–108.

¹²⁰ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 83–85.

o průlom neslo levé křídlo 38. armády – 67. střelecký sbor a 4. gardový tankový sbor. Útok těchto sovětských útvarů byl znovu zahájen 15. září ve směru na Rymanów a Jaśliska. O den později se k nim připojil i 101. střelecký sbor ve směru na Iwlu. V těchto bojích se podařilo tankovým jednotkám 4. gardového sboru a přisunutému 31. tankovému sboru proniknout horským přechodem v oblasti Sieniawy a dále rozvíjet útok jižním směrem. U Tarnawky změnil směr postupu na západ k Dukle, čímž hrozilo Němcům obklíčení. Nepřítel však stihl své síly stáhnout na linii rozprostírající se od Dukly až k obcím Polany-Surowiczce. Sověti tak zatlačili nepřátelské jednotky o 10 až 12 kilometrů na jih a mohli podniknout úder na Duklu z východního směru.¹²¹

Vojáci 1. československého armádního sboru zahájili 20. září útok západním směrem na Teodórowku a Duklu v součinnosti se 4. tankovým sborem, který postupoval z východu. Mezi zúčastněné jednotky patřila 1. brigáda, která měla oporu v osmi tancích 1. a 3. praporu tankové brigády a motorizovaného samopalného oddílu. Do večera se podařilo obsadit Duklu i Teodórowku a následujícího dne útok pokračoval. Čechoslováci svedli boj o kótu 694 nacházející se poblíž osady Hyrowa a 22. září odsud Němce vyhnali. Po urputných bojích na horských svazích dostal sbor od velitele 38. armády úkol zmocnit se Hyrowy. Útok začal 24. září, ale osadu se podařilo dobýt až následující den, kdy byly prapory pěší jednotky 1. a 3. brigády společně se samopalníky podporovány sedmi tanky.¹²²

Zatímco československé jednotky byly zaneprázdněné bojem o kótu 694 a Hyrowu, sovětské jednotky směřovaly své údery z výchozího postavení u Trzciany ve směru na osadu Tylawu. Tankisté 4. gardového tankového sboru a 31. tankového sboru se probili čtyři kilometry do nepřátelské obrany. Když byla 24. září Tylawa dobytá, byl útok rozvíjen jižním směrem a zastavil se až u Barwinku, který se nacházel blízko československo-polských hranic. Podařilo se také navázat styk s izolovaným 1. gardovým jezdeckým sborem, který svým průlomem z 12. září dosáhl jako první slovenského území. V oblasti Krajné

---

¹²¹ PROEKTOR, Daniil Michaljovič, *Přes dukelský průsmyk*, Praha 1962, s. 107–121.

¹²² KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 89–94.

Porúbky a Korejovci sváděl těžké boje v obklíčení. Jednotky 38. armády se tedy dostaly k hlavnímu karpatskému hřebenu a za velice komplikovaných bojů v horském terénu rozšířily od začátku operace průlom o 45 km.¹²³

Na rozkaz velitele generálplukovníka Moskalenka zahájil 26. září 1. československý armádní sbor přesun na linii Barwinek-Zyndranowa a na levém křídle 38. armády se připravoval na další ofenzivní operace. O čtyři dny později vyrazila po dělostřelecké přípravě 1. brigáda se samopalníky za podpory jedenácti tanků do útoku. Jednotky dosáhly blízkosti československých hranic a svedly boje se střídavými úspěchy o kótu 578 a jiných bezejmenných výšin. Čelily častým nepřátelským protiútokům, které byly podporovány tanky, dělostřelectvem a minomety. Počátkem října se sovětským jednotkám 67. sboru částečně podařilo přejít hranici v oblasti Šarbova. Z tohoto důvodu se velitel 38. armády rozhodl zasadit čs. sbor pod 267. divizi, aby se chopil úkolu účastnit se bojů v pásmu Studeného Verchu, nacházejícího se přímo na hranicích. Zde se Čechoslovákům podařilo dosáhnout jistého úspěchu, když útokem směrem na Krajnou Porúbku obklíčili německé síly nacházející se na kótě 580. Následně se sbor musel přesunout na linii Barwinek-Zyndranowa, kde zaujal pozice po 359. pěší divizi. Na československou půdu se tedy zatím nepodařilo probojovat.¹²⁴

Na konci září zahájila 38. armáda ofenzivu s cílem proniknout přes hlavní hřeben Karpat, přejít hranice a rozvíjet dále průlom na slovenském území. Během pěti dnů Sověti postoupili o 5 až 10 km, ale 4. října se nepříteli podařilo útok zastavit. Hlavní úder vedl 101. střelecký sbor, jehož divize se zmocnily obcí Polany, Ostryszne, Huta Polanska, Vyšná Pisaná a Havranec. Po obnoveném postupu 101. sboru byly německé jednotky nuceny se stáhnout na linii mezi vrcholy Sovárna a Javira. To umožnilo 1. československému armádnímu sboru společně s 67. sborem zmocnit se Dukelského průsmyku a 6. října tedy českoslovenští vojáci poprvé vstoupili na půdu vlasti. Útoky Rudé armády v následujících dvou dnech však byly zastaveny částečně kvůli nepříznivému počasí, ale hlavně kvůli zesílení obrany nepřítel. Německá armáda dokonce na

---

¹²³ PROEKTOR, s. 121–133.

¹²⁴ VALIŠ, *1. československý armádní sbor*, s. 66–67.

karpatském bojišti početně převýšila útočící síly. Kvůli hrozbě proniknutí sovětských jednotek do hloubky slovenského území zároveň nepřátelské velení „*přemístilo do pásma činnosti armády pět pěších divizí, tři tankové a jednu pěší brigádu, jeden pěší pluk, sedm samostatných pěších praporů a několik dělostřeleckých posilových útvarů*“.¹²⁵

V těchto dnech vojáci čs. sboru sváděli boje v oblasti vesnice Nižnij Komárník, kde vedli útok směrem na kóty 541 a 542 Obšár. Proti dobře vybudovanému obrannému postavení Němců opírající se o minová pole a drátěné zátarasy však nedosáhli výrazného postupu. Sovětské jednotky na tom nebyly o moc lépe a generálporučík Moskalenko se proto rozhodl zasadit úder na jiném úseku ve směru Nižnij Mirošov a Vápeník, který byl prováděn od 12. října. Hlavní tíhu útoku nesly 67., a 101. střelecký sbor, které zaútočily z oblasti Havrance, ale po proniknutí do osady Vápeník se jejich úder rozbil o nepřátelskou obranu. Současně 1. a 3. brigáda čs. sboru zaútočily na Vyšný Svídník, ale bez úspěchu. Prorazit nepřátelskou obranu se nepodařilo v následujících dnech ani po vytvoření úderných skupin, které měly za silné podpory dělostřelectva proniknout do týlu obránců.¹²⁶

Nepříznivá situace 38. armády vedla sovětského velitele k dalšímu pokusu o zasazení úderu v jiném směru s předpokládaným průlomem v oblasti mezi Svidničkou a horou Javira. Tato úloha náležela 67. střeleckému sboru za součinnosti s 1. československým armádním sborem. Do pohybu se útvary vydaly 21. října.¹²⁷ Z československých jednotek se aktivně zúčastnila pěchota 1. brigády a samopalníci z tankové brigády. Podporu jim zajišťovala sovětská 12. gardová tanková brigáda. Kvůli husté minometné palbě nepřítele museli vojáci svůj postup na Nižnou Pisanou a Javiru zastavit.¹²⁸

V posledním říjnovém týdnu se Rudá armáda pokoušela o průlom za silné dělostřelecké a letecké podpory. Po přeskupení sil zaútočily 67. střelecký sbor a 12. gardová tanková brigáda 26. října a pronikly do Nižné Pisané a Kapišové.

---

¹²⁵ PROEKTOR, s. 139–150.

¹²⁶ BERÁNEK, Jan, KRÁTKÝ, Karel, ŠÁDA, Miroslav, *Za svobodu Československa. Kapitoly z dějin československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války II*, Praha 1961, s. 216–220.

¹²⁷ PROEKTOR, s. 158–159.

¹²⁸ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 114.

Následující den podnikl nepřítel řadu protiútoků a sovětský postup byl zastaven. Čs. sboru se podařilo dobýt horu Javiru, ale jiného úspěchu nedosáhl. Jako zajišťovací jednotka levého křídla 38. armády sbor držel pozici na linii kót 471 a 536. Na konci měsíce prakticky *Karpatsko-dukelská* operace skončila. Přestože se sovětské a čs. jednotky pokusily v polovině listopadu prolomit nepřátelskou obranu na jiném úseku fronty, v oblasti od Krajně Bystré po Sovárnu, nebyly schopny zasadit rozhodující úder. Vlivem ofenzivních operací, které byly vedeny 2., 3. a 4. ukrajinským frontem však hrozilo německému uskupení bránící Karpaty obklíčení a nepřítel se tedy rozhodl 26. listopadu sám opustit dosavadní obrannou linii. Pronásledován 67. střeleckým sborem a 1. československým armádním sborem vybudoval silná obranná postavení na řece Ondavě. Pokusy 38. armády o jejich prolomení ale již nebyly po předešlých dlouhých a vyčerpávajících bojích úspěšné a velitel frontu proto rozhodl o přechodu všech útočících složek do obrany.¹²⁹

Karpatsko-dukelská operace znamenala pro československé vojenské jednotky nejtěžší boje, kterých se na východní frontě zúčastnily. Od začátku operace 8. září 1944 do přechodu čs. státních hranic 6. října činily ztráty 1. československého armádního sboru – „*padlých: důst. – 52, mužstva 680, raněných: důst. a rtm.: 119, mužstva – 3.707, nezvěstných: důst. – 5, mužstva – 555.*“¹³⁰ Za celkové období bojů byly ztráty sboru 6500, z toho 1800 padlých.¹³¹ Čs. jednotky po celou dobu ofenzivy operovaly na hlavních směrech 38. armády, ale výsledek operace nelze považovat obecně jako úspěšný. Nebyl splněn původní plán dosáhnout Prešova do pěti dnů od zahájení postupu a pomoci slovenskému povstání, namísto toho čekaly sovětské a československé vojáky tříměsíční tvrdé boje v hornatém terénu proti silně vybudované nepřátelské obraně. Než se podařilo karpatské hřebeny přejít, byli už povstalci poraženi.

Příčiny tohoto neúspěchu lze najít v nepřipravenosti čs. sboru i jednotek 38. armády a výraznému podcenění kvality německých jednotek a geografických podmínek ze strany sovětských velitelů. Českoslovenští nováčci za poměrně

---

¹²⁹ BERÁNEK, KRÁTKÝ, ŠÁDA, s. 223–240.

¹³⁰ VALIŠ, *I. československý armádní sbor*, s. 69.

¹³¹ RICHTER, *Československý odboj*, s. 95.

krátké formování sboru nebyli dostatečně vycvičeni, zvláště na boj v horách.¹³² Na straně spojence byly tankové útvary dosud zvyklé provádět průlomy do nepřátelských linií na rovinném povrchu nebo středně členitým povrchu, což pochopitelně později vedlo k problémům.¹³³

Jako pozitivum *Karpatsko-dukelské* operace lze chápat vázání značných nepřátelských sil, které by jinak byly použity proti ofenzivám jiných sovětských frontů – zejména při obraně sandoměřského předmostí, nebo v bojích v Maďarsku a Rumunsku.¹³⁴ V těžkých bojích o karpatské průsmyky nabyli českoslovenští vojáci značných zkušeností, které zúročili v dalších ofenzivních operacích.

4.3 Jaselsko-gorlická operace

Po vyčerpávajících bojích v Karpatech probíhala účast jednotek 1. československého armádního sboru v závěrečných vojenských operacích Rudé armády následujícího roku odděleně. V prosinci 1944 zaujímal sbor obranné pozice na řece Ondavě a větších střetů s nepřítelem se nezúčastnil. Na základě reorganizace vojsk sovětských frontů přešla již na konci listopadu Moskalkova 38. armáda společně s Čechoslováky k 4. ukrajinskému frontu a později byl čs. sbor zařazen do 1. gardové tankové armády.¹³⁵

Na prosinec 1944 naplánovalo velení Rudé armády ofenzivu, ve které měl 4. ukrajinský front pokračovat v osvobození polského a slovenského území. Útvary 1. gardové tankové armády, 18. armády a čs. sboru měly postupovat na levém křídle a osvobodit města Zborov, Bardejov, Prešov a Košice. Na pravém křídle se chystala operovat 38. armáda s cílem dobýt Krakov. Začít *Západokarpatskou* operaci ještě na konci roku však nebylo možné především z velké vyčerpanosti vojsk a nutnosti jejich doplnění. Její realizace se tedy přenesla až do ledna roku 1945. Úder veden 38. armádou vešel ve známost jako *Jaselsko-gorlická* operace. Proti nepřátelské obraně skládající se z 545., 253. a

---

¹³² NĚMEČEK, s. 297–298.

¹³³ HOFÍREK, KOPECKÝ, s. 30.

¹³⁴ HRBEK, Jaroslav, *Obraz bitvy na Dukle v pamětech sovětských vojevůdců*, in: Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu 58, 2009, 3, s. 67.

¹³⁵ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 184.

320. pěší divize 11. armádního sboru SS stály divize sovětských střeleckých sborů – 52., 67. a 101., které byly podporované tanky z 12. tankového pluku.¹³⁶

V polovině prosince se do oblasti, kde se chystalo provedení průlomu německé obrany, přesunuly čs. dělostřelecké pluky a na konci měsíce dostal rozkaz i 1. prapor čs. tankové brigády k přesunu do polské Bóbrky. Mohutná dělostřelecká příprava započala 15. ledna 1945. „ *V pásmu průlomu bylo soustředěno celkem 1443 děl a minometů ráže 120 mm, 148 z nich patřilo pěti československým dělostřeleckým plukům.*“¹³⁷ Němci se nebyli schopni bránit velké přesile vojsk Rudé armády a do konce ledna činil postup 38. armády přes 200 km a její jednotky dosáhly řeky Bialy a vysvobodily řadu měst.¹³⁸ Jedním z nich bylo Jasło, na jehož osvobození se 16. ledna aktivně podílelo čs. dělostřelectvo a tankisté. Účast čs. tankové brigády se omezila pouze na první dva dny ofenzivy. Jako podpora pěší 241. střelecké divize vyhnal 1. tankový prapor (pět středních tanků T-34 a samohybné dělo SU-85) německé obránce z kót 382 a 379. V součinnosti s 264. střeleckým plukem pak osvobodil osady Swierchova a Zaleze a tanky dokázaly postoupit za dobu svého nasazení o 25 km až k osadě Dzielec. Třetí den trvání operace se však 1. tankový prapor vydal na cestu k ostatním jednotkám sboru na slovenské území k řece Ondavě, aby proběhlo dokončení výstavby čs. tankové brigády.¹³⁹

Jaselsko-gorlická operace trvala až do 18. února. Byla jednou ze tří ofenzivních tažení armád 4. ukrajinského frontu v rámci *Západokarpatské* operace. Během téměř měsíce bojů se 38. armádě podařilo postoupit o 300 km a dosáhnout důležité ostravské oblasti.¹⁴⁰ Její postup byl po celou dobu koordinován s levým křídlem 1. ukrajinského frontu, který od 12. ledna vedl *viselsko-oderskou* operaci.¹⁴¹ Průlom obranných postavení dosažený u Jasla zapříčinil ústup německých jednotek z pozic na řece Ondavě pod hrozbou obklíčení. Svoji úlohu čs. tanková brigáda splnila a umožnila dosaženým

---

¹³⁶ MOSKALENKO, s. 336–345.

¹³⁷ KOPECKÝ, *I. československá samostatná tanková brigáda*, s. 132–137.

¹³⁸ MOSKALENKO, s. 361–362.

¹³⁹ KOPECKÝ, *I. československá samostatná tanková brigáda*, s. 137–138.

¹⁴⁰ MOSKALENKO, s. 370.

¹⁴¹ KONĚV, Ivan Stěpanovič, *Čtyřicátý pátý*, Praha 1985, s. 13.

úspěchem ve střetu o kóty rozvíjení dalšího útoku sovětských tankových svazků směrem na Krakow. „*V boji u Jasla zahynuli dva českoslovenští tankisté a devět dalších bylo raněno. 1. prapor přišel o jeden tank T-34/76 v. č. 308 167. Ztráty způsobené nepříteli na živé síle činily asi 100 vojáků. Mimoto byl zničen protitankový kanón a jedenáct kulometů, nepočítaje objekty nepřátelského polního opevnění.*“¹⁴²

4.4 1. československý armádní sbor v bojích na Slovensku

V rámci *Západokarpatské* operace zahájila 12. ledna 1945 útok 18. armáda a o šest dní později také 1. gardová tanková armáda, která zahrnovala i 1. československý armádní sbor. Při pronásledování ustupujících německých jednotek se 1. a 3. brigádě podařilo již v prvních dvou dnech vysvobodit na 41 obcí. Po osvobození měst Bardejov a Zborov se sbor přesunul k 18. armádě a v součinnosti s jejími jednotkami zahájily od Prešova útok na Levoču.¹⁴³ K osvobození tohoto města došlo 27. ledna po úderu 3. brigády a téhož dne 1. brigáda společně s praporem samopalníků dosáhla Kežmaroku. Zde probíhala reorganizace čs. tankové brigády poté, co se vrátila z fronty.¹⁴⁴

Na konci měsíce svedla 1. brigáda tvrdé boje o Liptovský Hrádek, který se podařilo dobýt za součinnosti s partyzány. V této době postupovala 3. brigáda zesílena sovětským 108. gardovým samohybným dělostřeleckým plukem na Liptovský Mikuláš, kde narazil sbor na silná obranná postavení nepřitele. Útoky sboru společně s jednotkami 18. armády z 3. a 5. února s cílem vyhnat Němce z kóty 768 skončily neúspěchem a další pokusy o průlom byly zastaveny. Sovětské i čs. vojenské útvary se v nepříznivé situaci musely zaměřit na dostatečnou přípravu nového úderu, s níž byla spojená zesílená průzkumná činnost.¹⁴⁵ Německým obráncům z 320. divize a tří maďarských pluků však postavení v horském terénu u Liptovského Mikuláše poskytovalo řadu výhod, zejména dobrý přehled o pohybu sovětských a čs. jednotek a lepší možnosti

---

¹⁴² KOPECKÝ, *I. československá samostatná tanková brigáda*, s. 137–138.

¹⁴³ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 198.

¹⁴⁴ KOPECKÝ, *I. československá samostatná tanková brigáda*, s. 142–144.

¹⁴⁵ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 200.

dělostřeleckého a minometného odstřelování. Naopak odstřelování výšin z druhé strany bylo značně komplikované a po neúspěšných útocích se rozhodl velitel 18. armády generál A. A. Gastilovič přejít v polovině února do obrany. Tím skončila *Západokarpatská* operace na úseku fronty levého křídla 4. ukrajinského frontu. „*V průběhu západokarpatské operace jednotky 1. československého armádního sboru po boku sovětské armády v období od 18. do 31. ledna 1945 urazily v bojích i za přesunu 225 kilometrů, osvobodily 182 obcí a měst.*“¹⁴⁶

Mezitím probíhalo od 23. ledna po vyhlášené mobilizaci na vysvobozeném slovenském území rozšiřování čs. sboru. Byla vytvořena 2. pěší brigáda, kterou tvořili částečně vojáci z paradesantní brigády operující po stažení z bojů o Karpaty v týlu nepřítele jako partyzánský oddíl. Současně vznikala také 4. brigáda.¹⁴⁷

Komplikované boje o Liptovský Mikuláš se znovu rozhořely počátkem března. Prapory 1. a 3. brigády bojovaly o kóty nacházející se severovýchodně od města. Pro nepřítele představovaly důležité body obranných linií, proto se snažil silnými protiúderů vyhnat československé vojáky. Sovětská 24. gardová divize s čs. brigádami operovaly 9. března v oblasti železniční stanice, ale po silném nepřátelském nátlaku byly nuceny se stáhnout. Na konci měsíce čs. sbor posílila i nově vytvořená 4. brigáda a útok byl obnoven. Pěší brigády v součinnosti s 24. gardovou divizí donutily Němce stáhnout se z Liptovského Mikuláše a 4. dubna město osvobodily. Po těžkých dvouměsíčních bojích byla tedy překonána poslední velká překážka v postupu sovětských a čs. jednotek do západní části Slovenska a na Moravu. Celkové ztráty čs. sboru v bojích o Liptovský Mikuláš se vyšplhaly na 4563 vojáků.¹⁴⁸

4.5 Ostravsko-opavská operace

Na konci probíhající *Jaselsko-gorlické* operace připravilo velení 4. ukrajinského frontu ofenzivu, která měla zničit nepřátelské uskupení v moravsko-slezské

---

¹⁴⁶ RICHTER, Karel, *Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend (I. část)*, Praha 2005, s. 172–177.

¹⁴⁷ Tamtéž, s. 182–185.

¹⁴⁸ SVOBODA, Z *Buzuluku*, s. 201–203.

průmyslové oblasti. Cílem 38. armády, která tvořila pravé křídlo, bylo provést hlavní útok na Ostravu a Olomouc a dobýt tyto města. Na počátku operace tvořily základní strukturu 38. armády 52., 67. a 101. střelecký sbor. Armáda byla nadále rozšířena o 31. a 42. gardovou tankovou brigádu, 24. průlomovou dělostřeleckou divizi a 5. gardový mechanizovaný sbor. Nepřátelská obrana se skládala ze 75., 253. a 544. pěší divize. V počátečních dnech ofenzivy probíhající od 10. března narazila Rudá armáda na tvrdý odpor Němců a dosáhla postupu jen pár kilometrů. Tento neúspěch vyplývající z neúčinné dělostřelecké přípravy a absence momentu překvapení vedl velitele armády k zasazení úderu v jiném směru. V následující fázi operace zasadila 24. března 38. armáda úder severním obchvatem Ostravy směrem na Opavu z prostoru polského města Žory, kde byl příznivý rovinatý terén a nepřítel na tomto místě měl slabší obranné linie. Na novém úderu se již podílela i 1. československá samostatná tanková brigáda.¹⁴⁹

Čs. tanková brigáda po své reorganizaci čítala na 1500 mužů a její výzbroj zahrnovala 65 tanků. Na počátku operace byla přiřazena k 95. střeleckému sboru a tvořila největší tankovou jednotku 4. ukrajinského frontu.¹⁵⁰ Všechny tři tankové prapory zahájily útok z oblasti Kleszczów-Baranowice. V součinnosti s 357. střeleckou divizí se prvního dne 3. prapor zmocnil města Žory a brigáda dosáhla sedmikilometrového průlomu německé obrany. Tankisté při svém postupu sváděli těžké boje o řadu vesnic a měst, v nichž se nepřítel úporně bránil. Po vysvobození Wodzisławu se jednotky brigády nacházely již 20 km od Ostravy. Od 28. března však nepřítel podnikal řadu protiútoků a byl zastaven postup na Bohumín. Tankové prapory se tedy pokusily 30. a 31. března společně s divizemi 95. střeleckého sboru projít nepřátelskou obranou směrem na Rógow. I zde však útok ztroskotal.¹⁵¹

Když se nepodařilo čs. brigádě prorazit obranná postavení, rozhodl se velitel frontu generál Jeremenko na začátku dubna o jejím přesunu k boji na předmostí řeky Odry v oblasti města Tworków. Tento úsek fronty se nacházel

---

¹⁴⁹ MOSKALENKO, s. 372–386.

¹⁵⁰ RICHTER, Karel, *Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend (II. část)*, Praha 2005, s. 23–25.

¹⁵¹ KOPECKÝ, I. *československá samostatná tanková brigáda*, s. 152–163.

severozápadně od Rógowa a po boku čs. tankistů zde operoval také nově přisunutý 11. střelecký sbor. Tankové prapory zajišťující podporu 226. a 276. střelecké divizi provedly úder na německou obranu v Tworkówě. Po dobu šesti dnů se jednotky snažily dobýt město a dále rozvíjet útok. Nepřítel však podnikl řadu protiúderů, které se sice podařilo odrazit, ale další postup v tomto směru nebyl možný. Velitel frontu tedy 6. dubna stáhl tankovou brigádu z předmostí.¹⁵²

Ani ve druhé fázi *Ostravsko-opavské* operace nedokázala 38. armáda dobýt Ostravu, protože se nepodařilo pomocným útokem na levém křídle frontu donutit německé velení o přesunu části svých sil na tento úsek. Sověti se naopak museli bránit proti nepřátelským útokům a od 5. dubna zaujímali obranu. Nový pokus o přechod přes německá postavení byl zahájen až 15. dubna, jemuž předcházelo přeskupování sil a posílení armády. Pod 4. ukrajinský front spadala nově 60. armáda tvořící pravé křídlo. Cílem útoku bylo nyní překročit řeku Opava a jihovýchodním směrem postupovat na Ostravu. V této době také úspěšně postupoval 2. ukrajinský front z jihu na Brno.¹⁵³

Po dělostřelecké přípravě vyrazila čs. tanková brigáda do útoku a v oblasti Rohova překročila hranice. Společně s 276. střeleckou divizí dobyla Strahovice. V následujících dvou dnech svedly jednotky brigády bitvu o Bolatice a 18. dubna překročily řeku Opavu. Po vysvobození obcí Štítina a a Mokré Lazce zahájili 21. dubna tankisté postup na ves Hrabyně.¹⁵⁴ V tomto úseku se však nacházely silné německé obranné pevnosti a Rudá armáda se zde probíjela velice pomalu pomocí vytvořených úderných skupin. Aby mohlo být německé uskupení zničeno, rozhodl se velitel frontu provést tři údery - severně, severozápadně a západně od Ostravy. Tato úloha připadla 38., 60. armádě a 1. gardové armádě. Po osvobození Ostravy připadl svazkům 38. armády úkol dobýt Olomouc.¹⁵⁵

Útok byl obnoven 26. dubna. Čs. brigáda útočila společně s pěchotou 52. střeleckého sboru a svedla boje na přístupech k Ostravě. I přes silný odpor nepřítele, který podnikl řadu protiúderů, se podařilo osvobodit obce Dolní Lhotu

---

¹⁵² RICHTER, *Dobývání domova (II. část)*, s. 107–116.

¹⁵³ MOSKALENKO, s. 389–391.

¹⁵⁴ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 176–187.

¹⁵⁵ MOSKALENKO, s. 394–395.

a Čavisov. Když společně s pěchotou 383. střeleckého pluku dosáhly tanky 29. dubna Hýlova, mohl být proveden hlavní útok na Ostravu. O den později však na rozkaz velitele armády se musely v součinnosti se 128. gardovou horskou střeleckou divizí zmocnit města Zábřeh. Po splnění tohoto úkolu zahájili čs. tankisté útok na Ostravu v prvním sledu. Večer 30. dubna byla Ostrava definitivně osvobozena. I přes splnění cíle operace brigáda společně se sovětskou pěchotou pokračovala v postupu na jih. V prvních květnových dnech vysvobodily prapory tankové brigády s 315., 383. střeleckým plukem a 42. gardovou tankovou brigádou obce Krmelín, Světlov, Stará Ves nad Ondřejicí, Sedlnice a Bartošovice. Poté dorazila brigáda 6. května do Fulneku.¹⁵⁶

Za dobu svého nasazení v *Ostravsko-opavské* operaci ztratila 1. československá samostatná tanková armáda „*144 československých vojáků a důstojníků (13 z nich vedeno jako nezvěstní) a více jak tři stovky utrpělo zranění. Brigáda přišla o 43 tanků T-34/85, 9 tanků T-34/76 a jeden Willys, tzn. o 53 svých vozidel*“.¹⁵⁷ Ztráty Němců způsobené brigádou činily 2500 mrtvých, zraněných nebo nezvěstných vojáků, 72 obrněnců a 64 děl.¹⁵⁸ V operaci plnila 1. československá samostatná tanková brigáda důležitou úlohu při průlomech nepřátelských postavení na hlavních směrech a jako podpora sovětské pěchoty přispěla k vysvobození velkého množství obcí a měst. *Ostravsko-opavská* operace byla z celkového hlediska velice úspěšná. Sovětským a československým jednotkám se podařilo zničit značné síly nepřítele. Z područí Němců byla vymaněna jeho důležitá průmyslová oblast. V Moravsko-slezské pánvi bylo soustředěn mnoho podniků zbrojního, hutnického, chemického nebo strojírenského průmyslu.¹⁵⁹

4.6 Vstup 1. čs. armádního sboru na Moravu a Pražská operace

Zatímco probíhala *Ostravsko-opavská* operace, prováděla 18. armáda včetně pěších brigád 1. československého armádního sboru na levém křídle 4.

---

¹⁵⁶ RICHTER, *Dobývání domova (II. část)*, s. 152–165.

¹⁵⁷ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 200.

¹⁵⁸ Tamtéž, s. 200.

¹⁵⁹ MOSKALENKO, s. 376.

ukrajinského frontu zajišťovací operaci. Ta byla koordinovaná se svazky 2. ukrajinského frontu postupující jižněji v rámci *Bratislavsko-brněnské* operace. Jak již bylo zmíněno, 4. dubna 1945 osvobodily čs. a sovětské jednotky Liptovský Mikuláš. Následujícího dne vnikla 3. brigáda do Ružomberku a poté sbor zahájil postup na Turčianský Svatý Martin. Čechoslovákům tak v cestě stálo pohoří Velké Fatra, kde měl nepřítel svá obranná postavení. Pěší brigády musely znovu vést komplikované boje v horském terénu.¹⁶⁰

Od 7. dubna bojovala 3. brigáda v oblasti soutěsky u Kral'ovan při řece Váh. Po vrcholcích postupovala 1. brigáda, jež operovala v oblasti Ľubochňanského sedla a později se přidala 4. brigáda postupující na hory Magura a Kľak. Jednotky sboru postupně zdolávaly odpor na kótách a po dosažení hory Kopa se německá obrana začala hroutit. Pásmo soutoku řek Váh a Orava byly pod kontrolou čs. vojáků a 8. dubna 3. brigáda vysvobodila Kral'ovany. O den později směřoval sbor svojí aktivitu směrem na Turčianský svatý Martin, který byl osvobozen 4. brigádou 11. dubna.¹⁶¹

Po překonání Velké Fatry museli českoslovenští vojáci překonat pohoří Malá Fatra. Cílem bylo ovládnout Strečnianskou soutězkou. Ve dvoutýdenních bojích se jednotky sboru střetly s německou obranou na horských hřebenech, z nichž největší překážku představovala hora Polom. Významnou roli zde hrály úderné prapory, jež byly zformovány koncem března. Disponovaly většími palebnými prostředky než klasické pěší prapory a specializovaly se především na útočné boje. Od 12. dubna operoval v prostoru Polomu 4. úderný prapor. Nepříteli se jej podařilo na dva dny obklíčit, ale 18. dubna se ze sevření dokázal probít a horu dobyl. V následujících dnech se obě strany v držení vrcholu několikrát vystřídaly. Definitivně se Polomu zmocnil 9. pěší prapor a 7. úderný prapor 22. dubna.¹⁶² Když jednotky sboru 25. dubna zlikvidovaly poslední odpor na vrcholech Grúň a Rakytie, rozvíjely útok od Malé Fatry směrem na Žilinu. Ta

---

¹⁶⁰ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 208.

¹⁶¹ RICHTER, *Dobývání domova (II. část)*, s. 99–106.

¹⁶² KOPECKÝ, *Úderné prapory 1. čs. armádního sboru v SSSR*, in: *Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu*, 59, 2010, 3, s. 52–56.

byla osvobozena 30. dubna.¹⁶³ Československým vojákům se tedy otevřela cesta na Moravu.

První květnový den vyrazil čs. sbor ze svého postavení a překročil řeku Váh v oblasti Hrabové. Ustupující nepřítel se snažil obnovit obranná postavení v pohoří Javorníky. Nedokázal však společný postup čs. sboru, 17. gardové střeleckého sboru a 18. rumunské divize zastavit. Na moravské území vstoupila 3. května jako první čs. 4. brigáda a o den později osvobodila Vsetín, ve kterém propuklo povstání.¹⁶⁴ Když povstala 5. května i Praha, uspíšilo se rozhodnutí Hlavního stanu Rudé armády o provedení *Pražské* operace. Po pádu Berlína se na území Československa nacházelo poslední významné nepřátelské uskupení *Mitte* pod velením polního maršála Ferdinanda Schörnera. Cílem operace bylo obklíčit a zlikvidovat toto uskupení a pomoci pražským povstalcům. Ofenzivu vedly tři fronty. Hlavní úder zasadil 1. ukrajinský front maršála Koněva ze severu od Drážďan směrem na Teplice. Severozápadním směrem postupoval od Brna 2. ukrajinský front maršála Malinovského. Západním a jihozápadním směrem útočil 4. ukrajinský front maršála Jeremenka, jehož hlavní síly směřovaly na Olomouc.¹⁶⁵

V rámci operace postupovala jako součást 38. armády 1. československá samostatná brigáda a pěší brigády sboru ve svazku 18. armády. Tankisté se stali součástí rychlé skupiny, která se skládala i ze 70. gardové střelecké divize, 42. tankové brigády, 1511. pluku samohybného dělostřelectva a 5. minometného pluku. Poté co jednotky čs. tankové brigády vyrazily 7. května z Fulneku, podílely se na osvobození Olomouce.¹⁶⁶ V této době již podepsalo v Remeši německé vrchní velení kapitulaci. Přesto se německá armáda v Československu nevzdala a kladla nadále tvrdý odpor. Příkladem může být střet o vesnici Břest. Prapory 3. pěší brigády se zde musely bránit německým protiútokům a nepřítel využil i své dělostřelectvo a obrněné vozy. I v následujících dnech se čs. vojáci střetávali s ustupujícími Němci. Poslední ztráty zaznamenal sbor 10. května

---

¹⁶³ RICHTER, *Dobývání domova (II. část)*, s. 132–134.

¹⁶⁴ SVOBODA, *Z Buzuluku*, s. 211.

¹⁶⁵ KONĚV, s. 246–248.

¹⁶⁶ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 203–204.

v oblasti obcí Boskovice, Letovice, Svitávky.¹⁶⁷ Vojáci 1. československého armádního sboru vstoupili do Prahy v době, kdy už byla osvobozena. Postarala se o to 5. gardová armáda 1. ukrajinského frontu, když její jednotky dosáhly hlavního města 9. května 1945. Téhož dne dorazila do Prahy 1. československá tanková brigáda a další den je následovala pěchota sboru.¹⁶⁸

Druhá světová válka skončila i pro čs. vojáky. V posledním válečném roce ztratil čs. armádní sbor 7300 vojáků. Z toho bylo 2500 padlých a nezvěstných. „*Vojska sboru v roce 1945 osvobodila na 500 slovenských, moravských a polských obcí, přičemž překonala bojem vzdálenost asi 400 km a prolomila 14 nepřátelských obranných postavení.*“¹⁶⁹

---

¹⁶⁷ RICHTER, *Dobývání domova (II. část)*, s. 215–220.

¹⁶⁸ KOPECKÝ, *1. československá samostatná tanková brigáda*, s. 205.

¹⁶⁹ RICHTER, *Československý odboj*, s. 130.

5 Závěr

Než byla první československá vojenská jednotka – 1. československý samostatný polní prapor v SSSR nasazen na frontu na začátku roku 1943, proběhla složitá cesta formování východního odboje. Mezi nejdůležitější faktory pro jeho vznik lze zařadit vývoj událostí na frontě a situace na politické scéně. V době pobytu československých vojáků v Polsku znemožnilo smysluplnou organizaci ve vojenský celek především zprvu odmítavé stanovisko polských úřadů a zejména rychlý postup německé armády, která vedla ke snadné porážce Polska. Čechoslováci tak byli nuceni ustupovat do náruče Rudé armády, která postupovala z východu. Pro jejich budoucnost to představovalo značný problém vzhledem k paktu o neútočení mezi Sovětským svazem a Německem. V době internace se tedy exilová vláda snažila sovětskou stranu přimět, aby umožnila postupné odcestování čs. vojáků v transportech na západ. To však probíhalo velice pomalu. Zásadním faktorem pro vznik východního odboje se stalo až napadení Sovětského svazu Německem 22. června 1941. Pro zformování vojenského celku však bylo nutné sehnat brance. Další důležitý faktor tedy představovalo propouštění československých občanů ze sovětských pracovních táborů, neboť emigrantů čs. národnosti se na půdě SSSR nacházelo málo. Bez poměrně početného množství vězněných (zejména Podkarpatorusů) by jednotku nebylo možné zformovat.

Otázku charakteru možného československého vojenského celku řešili sovětští zástupci s exilovou vládou ještě před vstupem německých vojsk na území SSSR. Lze to vysvětlit tím, že Sovětský svaz již předpokládal válečný konflikt s Německem a proto se zasazoval o vznik zpravodajské a diverzní jednotky, která měla operovat na území Československa s cílem poskytovat sovětům informace o nepříteli. Tohoto návrhu se držel i po vypuknutí války. Výsledkem však byl jeden nepovedený výsadek, který zlikvidovalo na území Protektorátu Gestapo. Po dlouhodobém jednání se političtí představitelé nakonec dohodli na vytvoření pozemního vojenského celku. Když Sověti počátkem ledna 1942 povolili Čechoslovákům výstavbu motorizované brigády, nebylo k dispozici tolik branců a zformoval se pouze prapor, tvořen celkem pěti rotami.

Až po prvním bojovém nasazení praporu bylo přikročeno k formování brigády. V záložním pluku v Buzuluku se sice shromáždilo v poměru s praporem velké množství lidí, ale na početní stav brigády to nestačilo. Zároveň musel být doplněn prapor, který utrpěl v boji značné ztráty. Kromě neshod mezi československou a sovětskou stranou ohledně velení se tedy organizování potýkalo s nedostatkem lidských zdrojů. Kromě pěších praporů přibýly i nové jednotky v podobě tankového praporu a dělostřeleckého oddílu. Když Rudá armáda v únoru 1944 vysvobodila Volyni s velkým počtem lidí čs. národnosti, byla zahájena výstavba 1. československého armádního sboru. Po dokončení formování sboru tvořilo jeho strukturu tři hlavní složky. Pěchotu tvořila 1. a 3. brigáda a obrněnou jednotku tanková brigáda. Nový typ jednotky v československých řadách představovali výsadkáři 2. paradesantní brigády, nebo letecký stíhací pluk. Po vstupu sovětských vojsk na území Československa proběhlo rozšiřování sboru a vznikla 4. brigáda a nové typy jednotek jako byly úderné prapory.

Československý odboj na východní frontě představoval poměrně malý útvar v poměru se svazky Rudé armády. Z vojenského hlediska tedy neměl pro Sovětský svaz skoro žádný význam. Českoslovenští vojáci byli nasazeni především z polických důvodů. Z pohledu čs. exilové vlády bylo důležité začlenění vojenské jednotky po boku spojenecké armády kvůli lepším podmínkám při obnově republiky po německé porážce. Naproti tomu Sovětský svaz a čs. komunisté sledovali nasazením čs. vojáků své cíle v politickém uspořádání obnoveného československého státu. Každopádně se Čechoslováci podíleli na řadě ofenzivních operací Rudé armády. Při své první účasti v bitvě u Sokolova v březnu 1943 plnil čs. prapor defenzivní úlohu, když zaujímal obranná postavení na řece Mža. Společně se jednotkami Voroněžského frontu tak měl zabránit německému postupu na Charkov, což se nepodařilo. Čs. praporu dokonce hrozila úplná likvidace v obklíčení, poté co Němci prorazili frontu v oblasti Zmijeva.

Následující účast jednotek 1. československé samostatné brigády při osvobození pravobřežní Ukrajiny je charakteristická plněním ofenzivních i

obránných úloh. Záleželo na celkových operačních možnostech 1. ukrajinského frontu a na tom, jak zareaguje nepřítel. V listopadu 1943 splnila čs. brigáda svůj úkol, když se za součinnosti s 51. střeleckým sborem zúčastnila hlavního útoku na Kyjev a hlavní město Ukrajiny osvobodila. Když však německá armáda ztratila své pozice na Dněpru, přesunula na frontu zálohy a její jednotky začaly podnikat silné protiútoky, které přinutily velitele 38. armády (zahrnující čs. brigádu) k přechodu do obrany. V rámci ofenzivní *Žitomirsko-berdičevské* operaci, v níž se kladlo za cíl definitivně zamezit Němcům obnovení svých pozic na Dněpru, se však čs. brigádě nepodařilo splnit svojí úlohu. Její podstata spočívala k zajištění přechodů přes řeku Ross a obsazení vesnice Bílá Cerkev. Důvodem neúspěchu byl především nedostatek protitankových zbraní v boji proti obrněným německým jednotkám a špatná koordinace útoku se sousedním sovětskými jednotkami. Poslední vojenská účast čs. brigády na Ukrajině byla především defenzivního charakteru. *Korsuň-ševčenskorské* operace z konce ledna 1944 znamenající likvidaci podstatné části německých sil v obklíčení se Čechoslováci přímo nezúčastnili. Jejich úkolem bylo ještě před zahájením ofenzivy čelit německým útokům a zamezit německému překročení řeky Horní Tykyč v oblasti vsi Ostrožany. Brigádě se úkol splnit podařilo, čímž do jisté míry přispělo ke zdařilému uzavření obklíčení Němců v později zahájené operaci.

V rámci ofenzivních operací Rudé armády v Polsku a na území Československa se nově vytvořený 1. československý armádní sbor zúčastnil bojů v těžkých podmínkách horského terénu. V *Karpatsko-dukelské* operaci probíhající od září do listopadu 1944 však svojí úlohu československé jednotky nesplnily a ani nemohly. Prorazit německou obranou na Karpatských hřebenech a během pěti dnů dosáhnout Prešova byl ze strany sovětských velitelů naivní plán. Úkol sovětských a československých jednotek se omezil na komplikované likvidování nepřátelských ohnisek odporu na jednotlivých kótách, které se proměnilo na dlouhodobé urputné boje. Ústup německých jednotek z Karpat zapříčinila až hrozba obklíčení v důsledku ofenzivních operací 2., 3. a 4. ukrajinského frontu.

V lednu 1945 vedla křídla 4. ukrajinského frontu dvě operace. Na pravém křídle jako součást 38. armády vypomohla čs. tanková brigáda k průlomu německé obrany v oblasti Jasla v rámci *Jaselsko-gorlické* operace. V důsledku toho museli Němci vyklidit svá postavení na řece Ondavě a levé křídlo, která tvořila 1. gardová armáda, 18. armáda a ostatní jednotky čs. sboru, zahájilo jejich pronásledování v *Západokarpatské* operaci. Nepřítel poté opět zkonsolidoval svou obranu ve výhodném horském terénu u Liptovského Mikuláše. Zde, podobně jako v *Karpatsko-dukelské* operaci byly sovětské a čs. jednotky vtaženy do vleklých bojů o každou kótu a obranu prolomily až o dva měsíce později.

V průběhu *Ostravsko-opavské* operace byl od zahájení její druhé fáze 24. března 1945 přidělen čs. tankové brigádě úkol prolomit za součinnosti se sovětskou pěchotou obranná postavení v oblasti Žor a probojovat se k Ostravě. Němci však bránili důležitou průmyslovou oblast a proto soustředili k její obraně značné síly. Československým tankistům se tak po prvotním úspěchu v boji o Žory nepodařilo prorazit následující obranu ve směru na Rygów, ani u Twórkowského předmostí. Rozhodného průlomu jednotkám 38. armády bylo dosaženo až s pomocí 60. armády, která byla přesunuta z 1. ukrajinského frontu. Čs. tankisté se poté zúčastnili vysvobození Ostravy a dalších moravských měst a vesnic. Poslední významné německé postavení se zhroutilo a v důsledku postupu frontů Rudé armády z několika směrů nezbývalo Němcům opustit postavení, které držela na Slovensku. Pěší brigády čs. sboru společně s 18. armádou tedy po bojích ve Velké a Malé Fatře mohly překročit řeku Váh a vstoupit na Moravu. V rámci *Pražské* operace v květnu 1945 se jednotky čs. sboru soustředily na likvidaci posledních německých ohnisek odporu.

Do jaké míry byly schopny československé vojenské útvary své úlohy na frontě plnit, se často odvíjelo od úspěchu nebo neúspěchu Rudé armády jako celku. Velkou roli také hrála úroveň připravenosti vojáků a úroveň důstojnického sboru při formování jednotlivých jednotek. Znatelné to bylo zejména v bojích v horském terénu v Karpatech, kde kromě špatného úsudku sovětských velitelů chyběl Čechoslovákům patřičný výcvik. Příčinu lze najít v upřednostnění politického významu nasazení čs. sboru, který představovala pomoc

Slovenskému národnímu povstání. Útvary sboru potřebovaly na dostatečné zformování a vycvičení delší dobu než pouhých pět měsíců. Přesto však československé jednotky po celou dobu svého nasazení na východní frontě výrazně nezaostávaly za ostatními útvary Rudé armády. Čs. vojáci prokázali při těžkých bojích velkou statečnost, za což si vysloužili ze strany Sovětů uznání a řadu vyznamenání.

6 Seznam pramenů a literatury

Publikované prameny

BURŠÍK, Josef, *Nelítuj oběti*, Praha 1992.

HAJDUR, Vasil, *Z gulagu přes Buzuluk do Prahy: vzpomínky a zážitky frontového vojáka*, Praha 2011.

KONĚV, Ivan Stepanovič, *Čtyřicátý pátý*, Praha 1985.

MOSKALENKO, Kirril Semjonovič, *Na juhozápadnom smere 2*, Bratislava 1985.

SVOBODA, Ludvík, *Cestami života II*, Praha 1992.

SVOBODA, Ludvík, *Deník z doby válečné: červen 1939 – leden 1943*, Praha 2008.

SVOBODA, Ludvík, *Z Buzuluku do Prahy*, Praha 1985.

Odborná literatura

Knihy

BENČÍK, Antonín, RICHTER, Karel, *Kdo byl generál Píka. Portrét čs. vojáka a diplomata*, Brno 1997.

BERÁNEK, Jan, KRÁTKÝ, Karel, ŠÁDA, Miroslav, *Za svobodu Československa. Kapitoly z dějin československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války II*, Praha 1961.

BROŽ, Miroslav, *Válečné dokumenty vypovídají. Čs. zahraniční armáda v SSSR v dokumentech, exponátech a ve fotografii*, Praha 2007.

GLANTZ M., David, *Od Donu k Dněpru. Sovětská ofenziva (prosinec 1942 – srpen 1943)*, Brno 2003.

HRABICA, Zdeněk, *Pět válek Ludvíka Svobody*, Praha 2013.

- KOPECKÝ, Milan, *1. československá samostatná tanková brigáda v SSSR. Tankisté československé zahraniční armády na východní frontě v letech 1943-1945*, Praha 2001.
- PROEKTOR, Daniil Michaljovič, *Přes dukelský průsmyk*, Praha 1962.
- RICHTER, Karel, *Československý odboj na východě*, Praha 1992.
- RICHTER, Karel, *Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend (I. část)*, Praha 2005.
- RICHTER, Karel, *Dobývání domova. Osvobození Československa bez cenzury a legend (II. část)*, Praha 2005.
- RICHTER, Karel, *Kapitán Jaroš. Rozkaz byl neustoupit. Úplná pravda o životě a smrti nadporučíka Otakara Jaroše*, Praha 2013.
- ŠOLC, Jiří, *Padáky nad Slovenskem. 2. československá samostatná paradesantní brigáda v SSSR*, Praha 1997.
- ZIEMKE, Earl F., *Stalingrad to Berlin. The German Defeat in the East*, Washington 1987.

Studie/články v časopisu

- BINAR, Aleš, *Auditar et altera pars. Účast německých jednotek v boji o Sokolovo v březnu 1943*, in: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 63, 2014, 3, s. 28-45.
- GLANTZ M., David, *Soviet military strategy during the second period of war (November 1942-December 1943): A Reappraisal*, in: *The Journal of Military History* 60, 1996, 1, s. 115–150.
- HRBEK, Jaroslav, *Obraz bitvy na Dukle v pamětech sovětských vojevůdců*, in: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 58, 2009, 3, s. 65-71.
- KOPECKÝ, Milan, HOFÍREK, Tomáš, *Obrněné svazky a jednotky v bojích o město Dukla. 8. – 20. září 1944*, in: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu* 60, 2011, 4, s. 29-41.

KOPECKÝ, Milan, *Úderné prapory 1. čs. armádního sboru v SSSR*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 59, 2010, 3, s. 52-58.

VALIŠ, Zdeněk, *1. čs. samostatná brigáda v bojích o Rudu a Bílou Cerkev*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 63, 2014, 1, s. 63-74.

VALIŠ, Zdeněk, *1. československý armádní sbor v bojích na Dukle*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 63, 2014, 4, s. 55-71.

VALIŠ, Zdeněk, *Boje pod Žažkovem*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 63, 2014, 3, s. 46-56.

VALIŠ, Zdeněk, *Jan Kratochvíl, první velitel 1. čs. armádního sboru v SSSR*, in: Historie a vojenství: časopis Historického vojenského ústavu 39, 1990, 2, s. 90–100.

VALIŠ, Zdeněk, *Sokolovo*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 62, 2013, 1, s. 40–62.

VALIŠ, Zdeněk, *Účast Čechoslováků při osvobození Kyjeva v listopadu 1943*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 62, 2013, 3, s. 46-63.

VALIŠ, Zdeněk, *Ze sovětských gulagů do československé armády*, in: Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 57, 2008, 1, s. 43-58.

Studie ve sborníku

MARŠÁLEK, Zdenko, *Některé vojenské aspekty formování a organizace 1. československého armádního sboru v SSSR*, in: HARNA, Josef (ed.), *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha 2005, s. 341–359.

NĚMEČEK, Jan, *Československá vláda a nasazení československých jednotek na Dukle*, in: HARNA, Josef (ed.), *Moderní dějiny. Sborník k dějinám 19. a 20. století*, Praha 2005, s. 295–302.

7 Resumé

The Bachelor's thesis analyses the Czechoslovak foreign resistance on eastern front during World War II. This thesis focuses on a formation of the resistance after the Munich Agreement and German occupation of the rest of Czechoslovakia. This time fled many soldiers abroad, most often to Poland. They wanted to join Franche Légion étrangère and to struggle against Germans. On 1st September 1939 invaded German army groups Poland and defeated Polish army in a month. Part of Czechoslovak soldiers retreated to Red Army. Between USSR and Germany existed Non-aggression pact and for this reason were Czechoslovaks interned in detention camps. The key factor was especially the German invasion of USSR in June 1941. The Soviet government allowed organization of the Czechoslovakian army troops. Another key factor was the releasing of Czechoslovak citizens from Soviet work camps to join the troops.

The second part of this work is analysing a progress and structure of the Czechoslovak army troops. In consequence of the recruitment Czechoslovak citizens living in USSR, prisoners released from Soviet camps and Slovak prisoners of war or deserters grew the 1st Czechoslovak Independent Field Battalion gradually in 1st Czechoslovak Independent Brigade and later in 1st Czechoslovak Army Corps.

The thesis aims to appraise the participation of the Czechoslovak troops in Red Army's offensive operations. Since March 1943 until February 1944 Czechoslovak soldiers went through the Battle of Sokolovo, Battle of Kiev, Zhitomir-Berdichev Offensive and Korsun-Shevchenkivskyi Offensive and helped to liberate Ukraine. Since September 1944 until May 1945 operated Czechoslovak army troops in Poland and Czechoslovakia. The most difficult operation proceeded in the Battle of Dukla Pass. Armies of the 1st Ukrainian front clashed with strong German defensive positions in the Carpathians. In consequence of hastily planning the breakthrough of Soviet and Czechoslovak troops failed in beginning and the battle lasted for three months. The reason of failure consisted in unpreparedness of soldiers for struggle in mountains and

inexperience of officers. However Czechoslovak soldiers fought bravely and participated in German defeat.

8 Přílohy

Příloha č. 1

Organizace 1. československého samostatného polního praporu v lednu 1943

Velitelství praporu

■ rota 1

- velitelské družstvo
- zdravotní družstvo
- četa 1
- četa 2
- četa 3
- minometná četa

■ rota 2

■ rota 3

■ kulometná rota

- velitelské družstvo
- zdravotní družstvo
- četa 1
- četa 2
- četa 3

■ protitanková rota

- velitelské družstvo
- četa pušek PT 1
- četa pušek PT 2
- četa kanónů PT

■ minometná rota

- velitelské družstvo
- zdravotní družstvo
- četa 1
- četa 2
- četa 3

■ pomocná rota

- velitelská četa
- četa polních četníků
- četa automatčků
- četa zákopnická
- hospodářská správa
- zásobovací četa
- zdravotní četa
- spojovací četa

(Zdroj: RICHTER, Karel, *Československý odboj na východě*, Praha 1992, s. 36.)

Příloha č. 2

Výzbroj 1. čs. samostatného polního praporu v SSSR před odjezdem na frontu 30. 1. 1943	
automatické pušky	553
opakovací pušky	192
odstřelovačské pušky	10
samopaly	47
pistole a revolvery	47
lehké kulomety	40
těžké kulomety	12
PT pušky	16
PT kanón 45 mm	2
minomety 50 mm	9
minomety 82 mm	9

(Zdroj: RICHTER, s. 37.)

Příloha 3

ORGANIZACE 1. ČS. SAMOSTATNÉ BRIGÁDY V SSSR říjen 1943	
<i>Velitelství</i>	
■ štábní rota	■ velitelství dělostřelectva
● štáb brigády	● dělostřelecký oddíl
● komendantská četa	● protitankový dělostřelecký oddíl
● jezdecká četa	● rota velkorážních kulometů PL
● četa polních četníků	● protiletadlová baterie
● osvěta	■ spojovací rota
■ pěší prapor 1	■ ženijní rota
● štábní rota	■ pomocná rota
● pěší rota 1	● polní prokurátor
● pěší rota 2	● hospodářská správa
● pěší rota 3	● intendance
● kulometná rota	● technická správa automobilní
● minometná rota	● technická správa zbrojní
● protitanková rota	■ autorota
■ pěší prapor 2	■ zdravotní rota
■ tankový prapor	● zdravotní služba
● velitelská četa	● veterinární služba
● rota obrněných aut	
● rota lehkých tanků	
● rota středních tanků	
● rota automatčků	
● rota technické obsluhy	

(Zdroj: RICHTER, s. 53.)

Příloha č. 4

Výzbroj 1. čs. samostatné brigády v SSSR před odjezdem na frontu 1. 10. 1943			
tanky T-34	10	minomety 82 mm	12
tanky T-70	10	minomety 50 mm	18
obrněná auta	10	PL kanóny 37 mm	4
auta	212	VKPL	7
motocykly (sólo)	26	PT pušky	42
motocykly (s přívěsem)	36	těžké kulomety	30
koně	357	lehké kulomety	63
houfnice 122 mm	6	samopaly	512
PT kanóny 76 mm	4	automatické pušky	2 158
PT kanóny 45 mm	8		

(Zdroj: RICHTER, s. 55.)

Příloha č. 5

ORGANIZACE 1. ČS. ARMÁDNÍHO SBORU V SSSR léto 1944	
<i>Velitelství</i>	
■ štábní rota	● protitankový dělostřelecký pluk 4
■ 1. čs. samostatná brigáda	● protiletadlový oddíl
● štábní rota	● spojovací prapor
● pěší prapor 1	● ženijní prapor
● pěší prapor 2	● zdravotní rota
● pěší prapor 3	● průzkumná rota
● prapor automatčků	● autorota
● smíšený přezvědný oddíl	■ 1. čs. samostatná tanková brigáda
● dělostřelecký pluk 1	● velitelská rota
● protitankový dělostřelecký pluk 2	● tankový prapor 1
● protiletadlový oddíl	● tankový prapor 2
● spojovací prapor	● tankový prapor 3
● ženijní prapor	● rota technické obsluhy
● průzkumná rota	● spojovací rota
● autorota	● hospodářská správa
● zdravotní prapor	● zdravotní četa
■ 2. čs. samostatná paradesantní brigáda	■ dělostřelecký pluk 5
● štábní rota	■ 1. čs. letecký stíhací pluk
● paradesantní prapor 1	■ ženijní prapor
● paradesantní prapor 2	■ spojovací prapor
● přezvědný oddíl	■ rota polních četníků
● dělostřelecký oddíl	■ regulační rota
● protitankový dělostřelecký oddíl	■ rota zvláštního určení
● protiletadlový oddíl	■ náhradní pluk 1
● spojovací rota	■ týl 1. čs. armádního sboru
● ženijní rota	● sborový intendantní park
● služby	● sborový zbrojní park
● pomocná rota	● autopark
■ 3. čs. samostatná brigáda	● pomocná rota
● štábní rota	● zdravotní služba
● pěší prapor 4	● veterinární služba
● pěší prapor 5	● sklady
● prapor automatčků	
● dělostřelecký pluk 3	

(Zdroj: RICHTER, s. 81.)

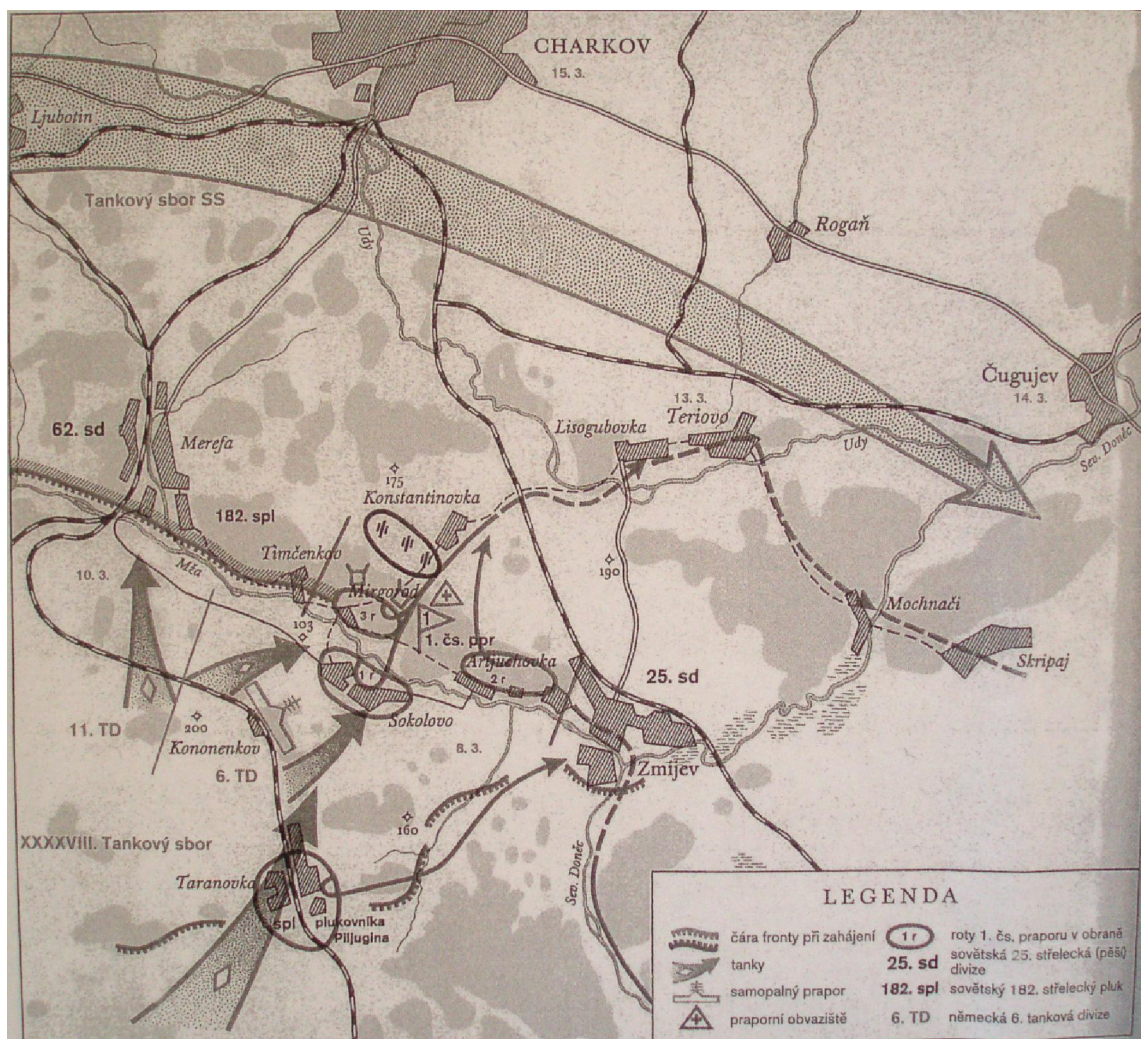
Příloha č. 6

Výzbroj 1. čs. armádního sboru v SSSR před zahájením karpatsko-dukelské operace 5. 9. 1944	
pušky	8 051
samopaly	4 897
lehké kulometry	369
těžké kulometry	85
velkorážní kulometry	42
protitankové pušky	169
děla 122 mm	24
děla 76 mm div.	44
děla 76 mm pluk.	12
děla 45 mm	36
děla 37 mm PL	20
minomety 120 mm	42
minomety 82 mm	69
minomety 50 mm	36
automobily osobní	90
automobily nákladní	478
automobily speciální	62
traktory	13
těžké automobily	138
motocykly	108
tanky lehké	2
tanky střední	7
tanky speciální	22
obrněné automobily lehké	15

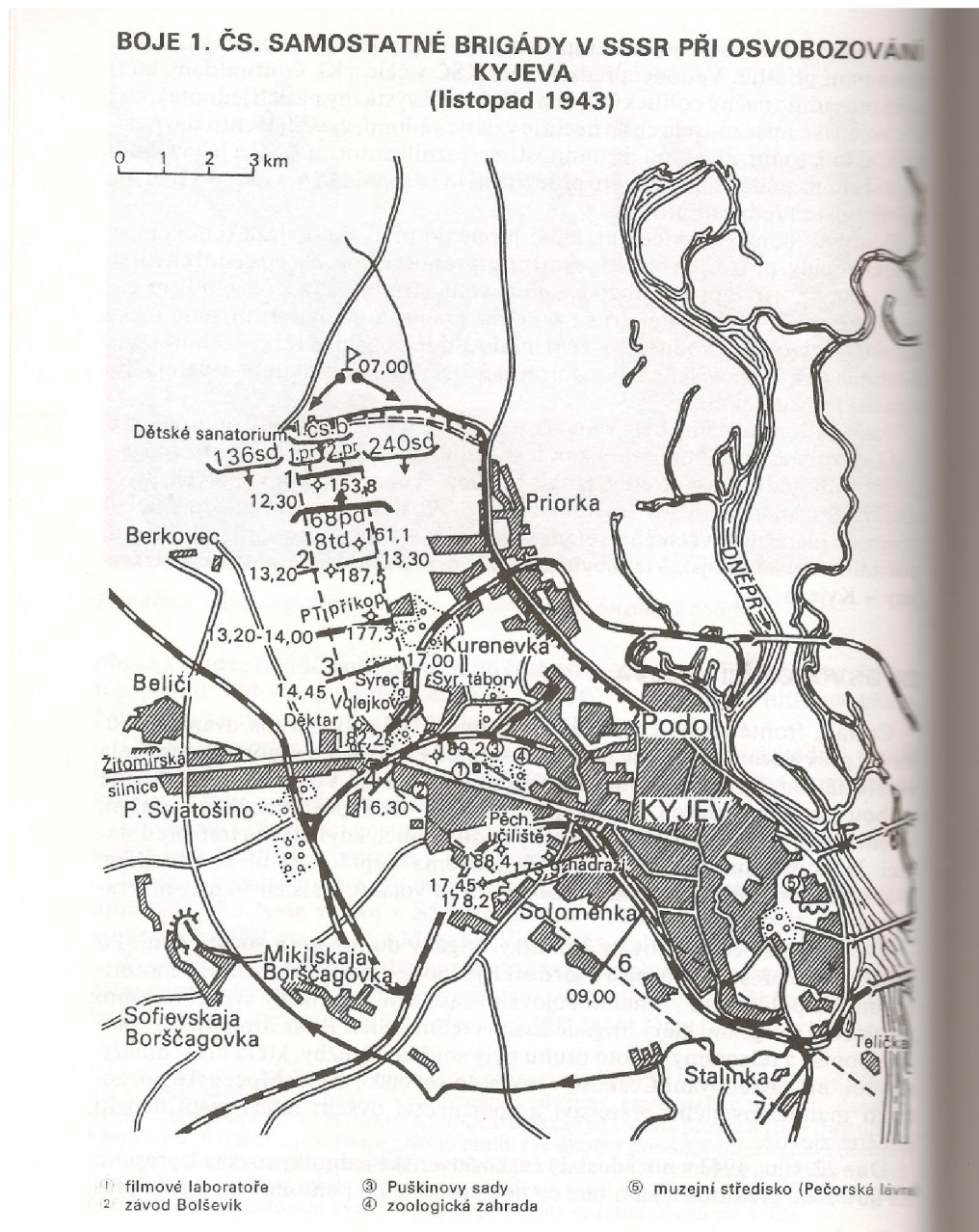
(Zdroj: RICHTER, s. 91.)

Příloha č. 7

Bitva o Sokolovo

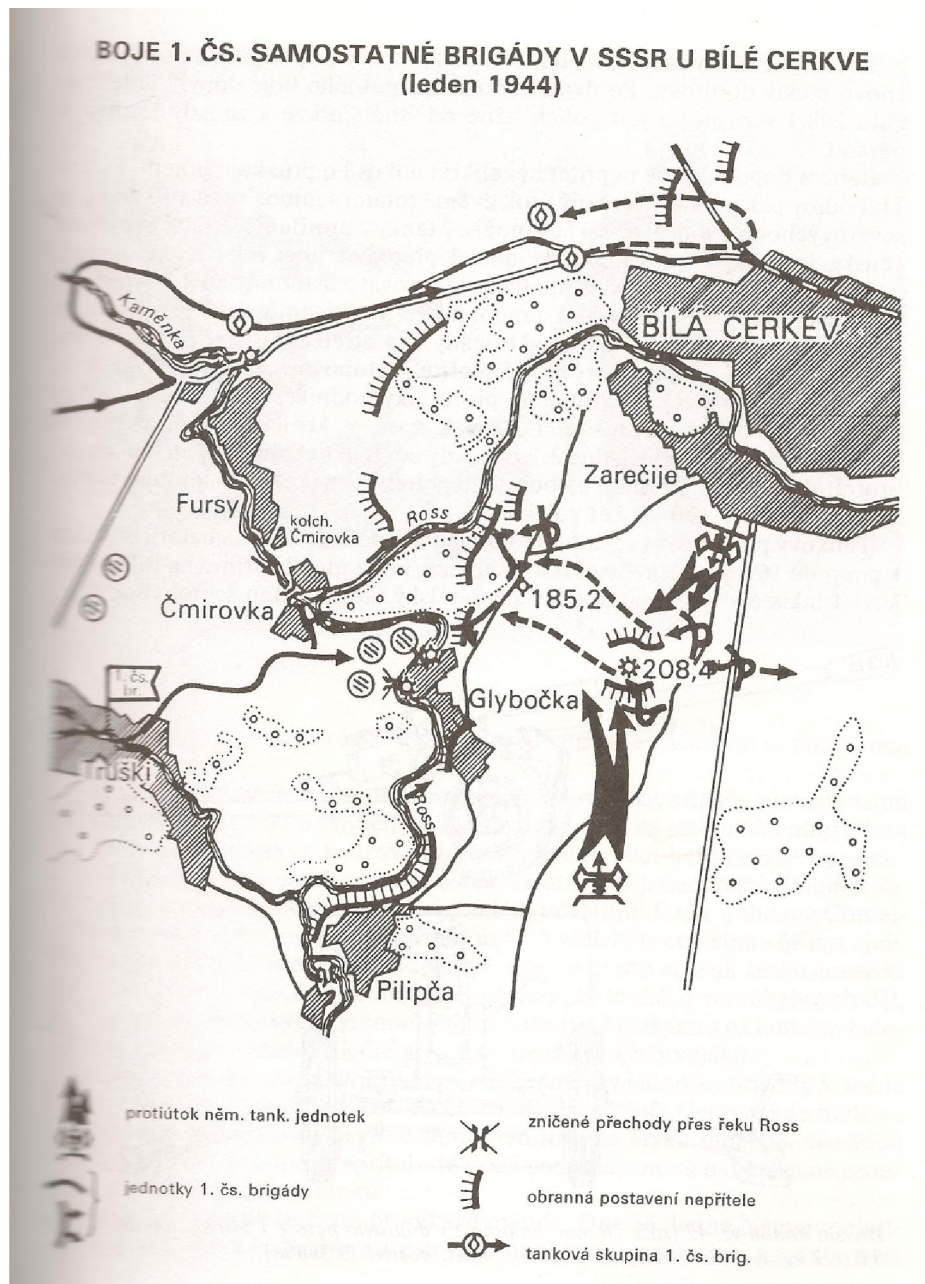
(Zdroj: VALIŠ, Zdeněk, *Sokolovo*, in: *Historie a vojenství: časopis Vojenského historického ústavu 62*, 2013, 1, s. 40.)

(Zdroj: RICHTER, s. 58.)

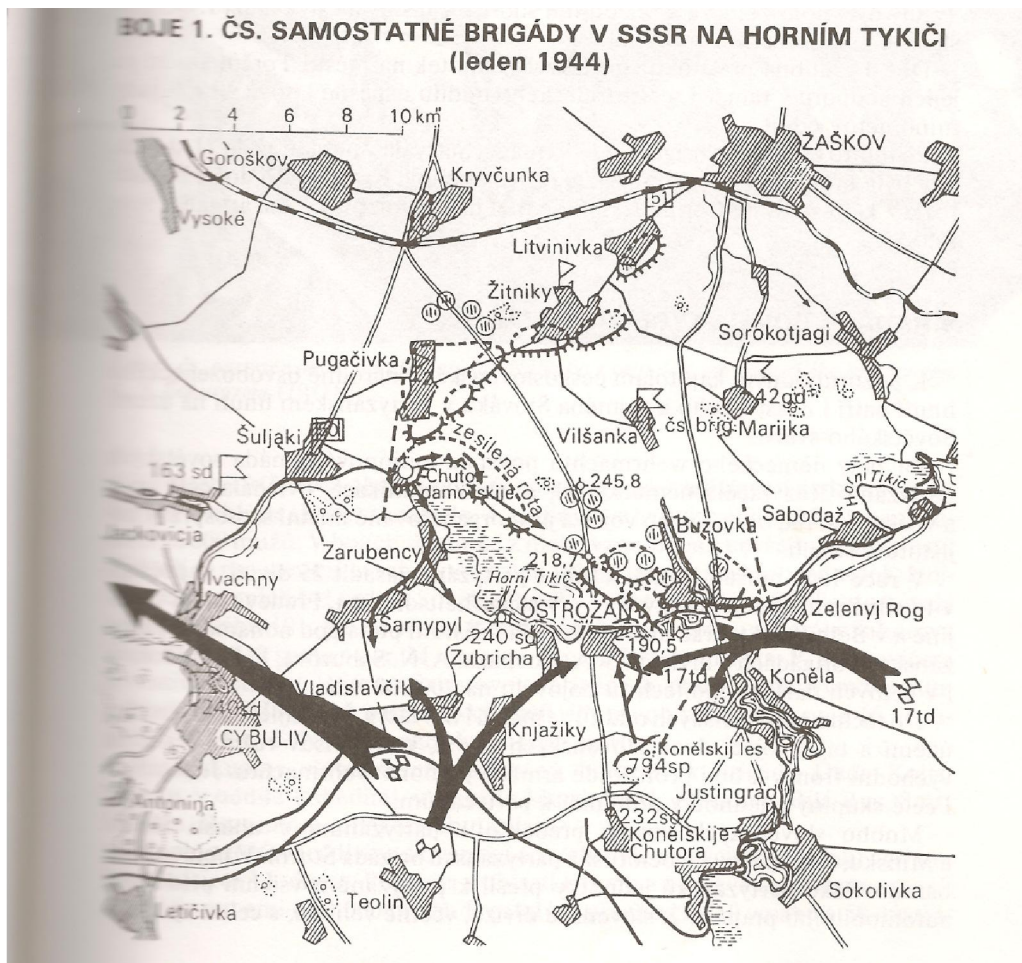

Příloha č. 9

(Zdroj: RICHTER, s. 69.)

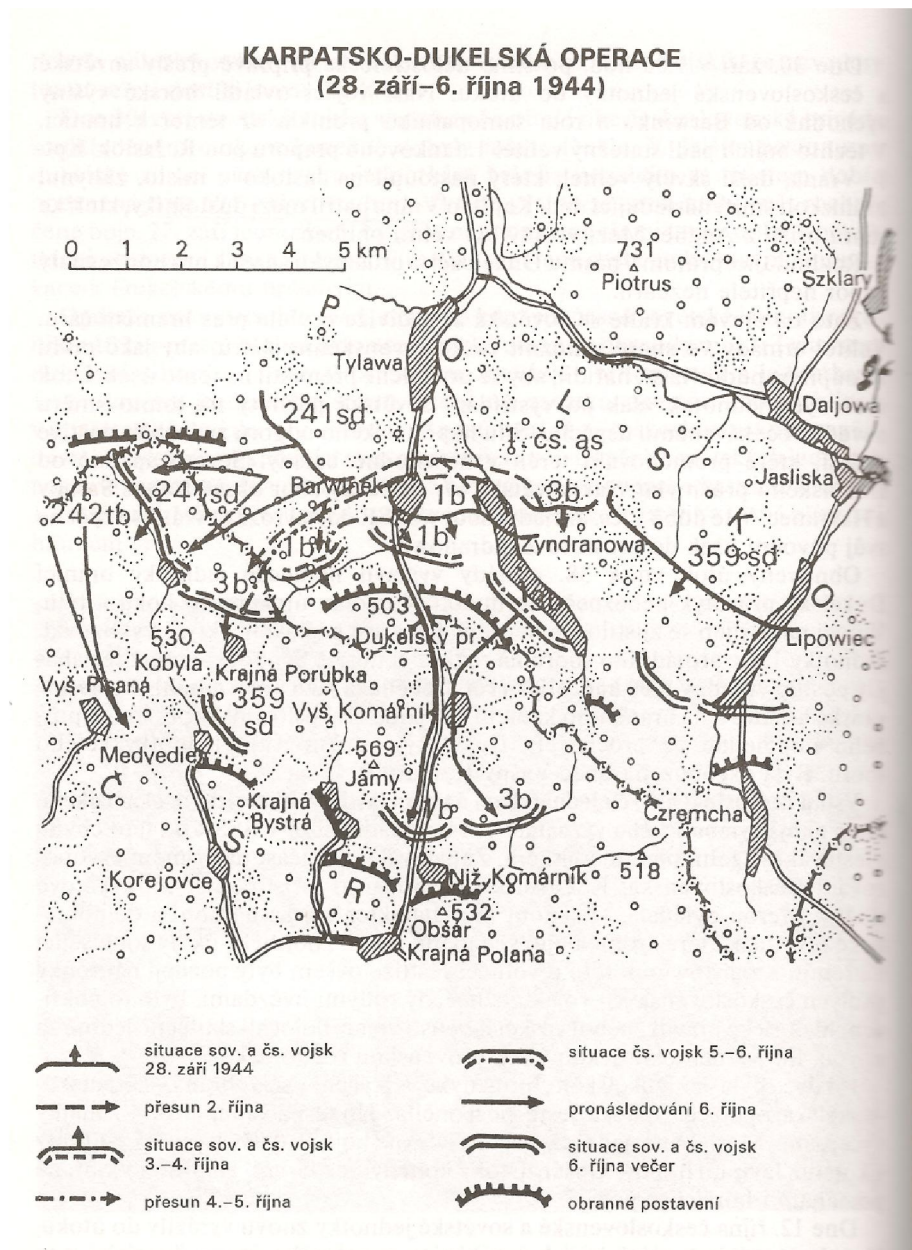
Příloha č. 10

(Zdroj: RICHTER, s. 73.)

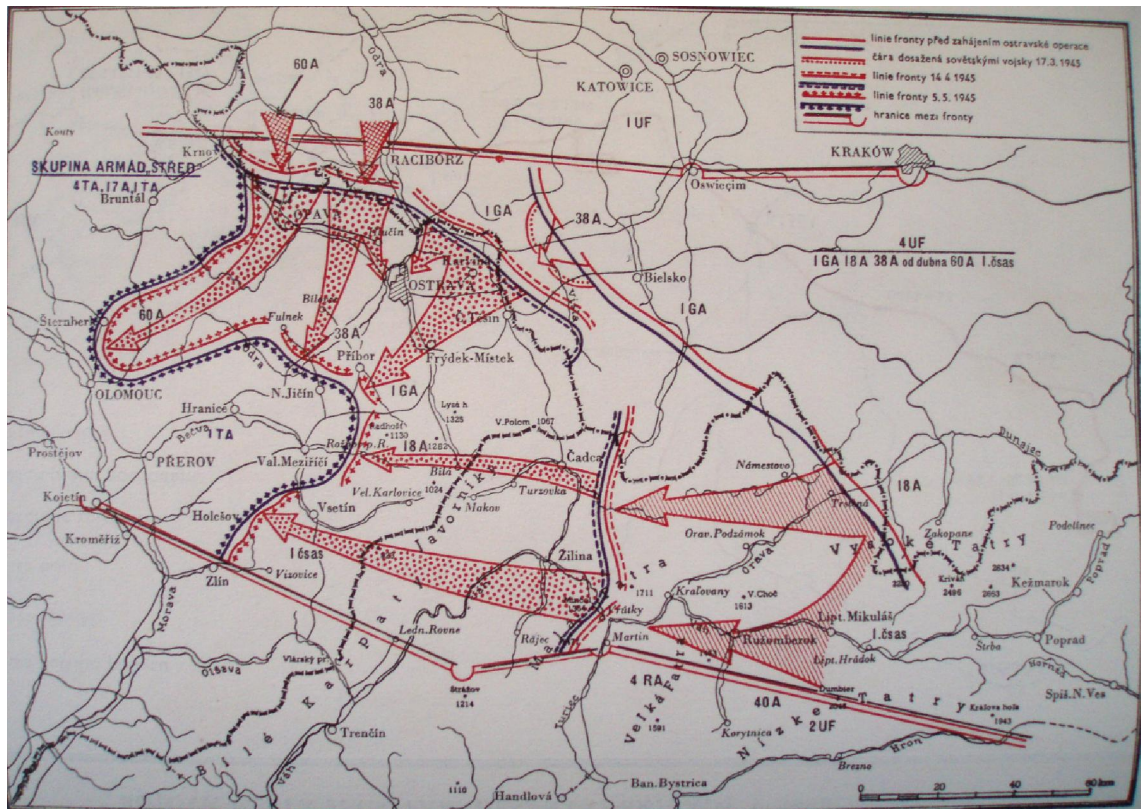
(Zdroj: RICHTER, s. 86.)

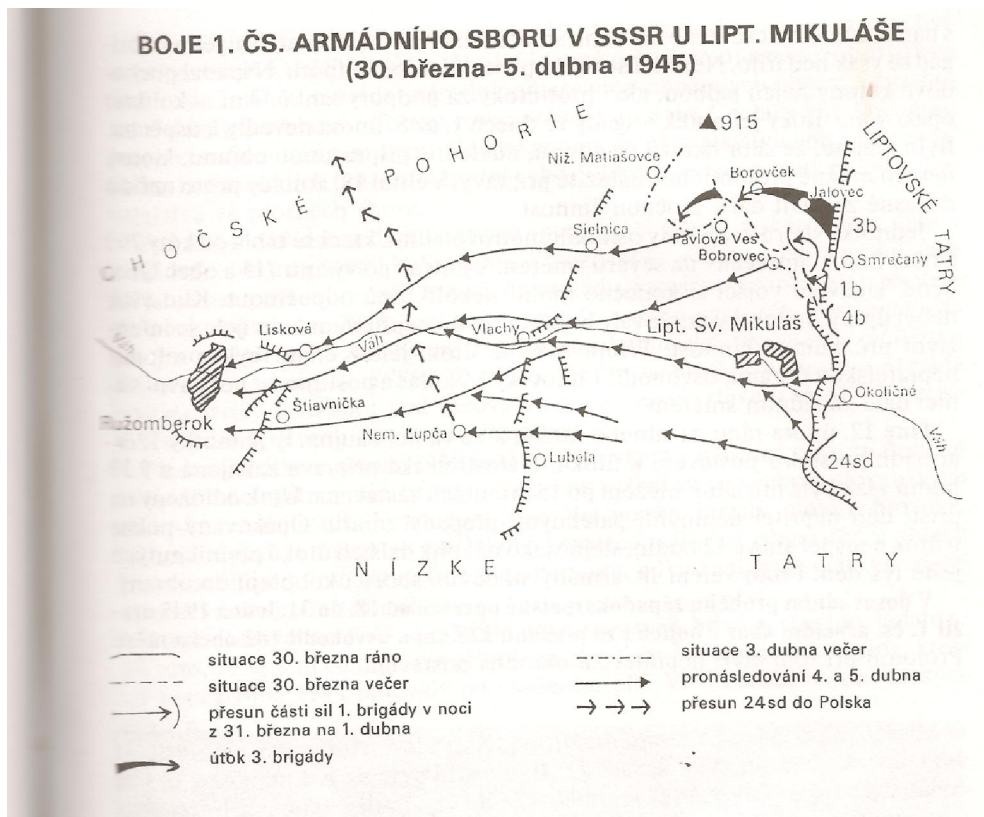
(Zdroj: RICHTER, s. 94.)

Příloha č. 13

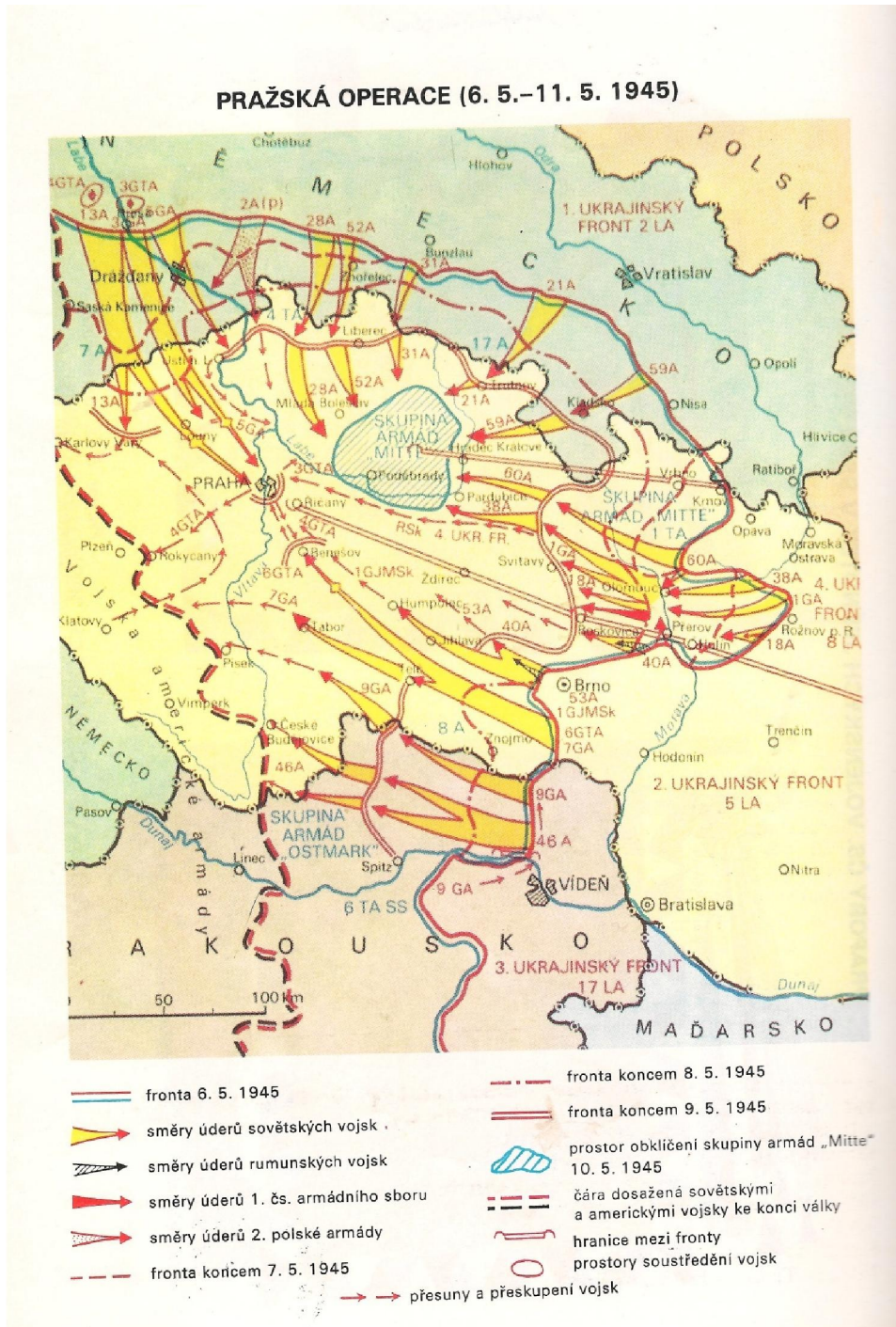
Ostravsko-opavská operace

(Zdroj: BERÁNEK, Jan, KRÁTKÝ, Karel, ŠÁDA, Miroslav, *Za svobodu Československa. Kapitoly z dějin československé vojenské jednotky v SSSR za druhé světové války II*, Praha 1961, s. 678.)

(Zdroj: RICHTER, s. 111.)

(Zdroj: RICHTER, s. 160.)